

OVER TAAL

- 59** Interview
Jeroen Overmeer (woordvoerder van N-VA-voorzitter Bart De Wever): duidelijke taal en vooral 'altijd rustig blijven' - Karl Hendrickx
- 62** Taalwerk
'Moeten staat overal.' De avonturen van een modaal hulpwerkwoord - Liesbet Bex
- 65** Taalkronkels
Is alleen de professor 'geachte heer'? - Albert Oosterhof
- 66** Idioom & Co
Ieder op zijn honger. Over vertalende ontleningen in Vlaams-Frans - Hugo Brouckaert
- 68** Broodje taal
Auwth of office - Linde Van de Walle
- 70** Interview
Joris Gerits: letterkundige taalbeheerser - Karl Hendrickx
- 73** Taalwerk
Werkwoordsvolgorde. De kameleon van de Nederlandse taal - Evie Coussé
- 76** Dossier
'In hoofde van het personeelslid is het uitoefenen van occasioneel thuiswerk op geen enkel ogenblik een recht.' Over ongeloofwaardige interne communicatie - Karl Hendrickx
- 79** Te boek
Publieksgerichte bedrijfsjournalistiek: dien maar op! - Marianne Boone
SpreekTaal - Elke Peters
Beterlands - Filip Devos
- 83** Column
Het vertakt kroonknotsje - Hugo Brouckaert
- 84** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Jeroen Overmeer (woordvoerder van N-VA-voorzitter Bart De Wever): duidelijke taal en vooral 'altijd rustig blijven'

KARL HENDRICKX

Jeroen Overmeer is germanist-neerlandicus van opleiding en is na een korte wetenschappelijke carrière en voortgezette opleidingen internationale betrekkingen sinds januari 2008 woordvoerder van N-VA en dus ook van N-VA-voorzitter Bart De Wever. Ik ontmoet hem in een Brussels restaurant en zoals het een goede woordvoerder past, ligt de gsm binnen handbereik, wat even later ook nodig blijkt te zijn als een journalist om een reactie belt. Wat zijn volgens hem de kwaliteiten van een goede woordvoerder, en helpt zijn opleiding daarbij?

Vanwaar de keuze voor politiek?

Ik heb de politiek altijd al actief gevolgd, aangezien mijn ouders zeer Vlaamsgezind zijn en we thuis vaak over politiek praatten, maar ik had in het begin helemaal niet de ambitie om er ook mijn job van te maken. Mijn studiekeuze voor Germaanse taal- en letterkunde was ook niet speciaal ingegeven door mijn Vlaamsgezindheid of zo; ik had heel brede interesses en was vooral geïnteresseerd in literatuur, onder meer door enkele goede leerkrachten uit het middelbaar onderwijs. Mijn licentiaatsverhandeling schreef ik over argumentatievormen in literaire recensies en zo raakte ik eigenlijk meer in taalkunde en taalbeheersing geïnteresseerd. Na mijn studie kreeg ik de kans om aan een doctoraat te beginnen en werd ik assistent aan de K.U.Leuven, waar ik werkcolleges Nederlandse rechtstaal gaf. Het academische leven was me echter wat te theoretisch en te vrijblijvend. Ik zag me daar niet gepassioneerd mijn hele carrière aan wijden, maar tegelijkertijd heb ik er wel het belang van duidelijke en scherp geformuleerde teksten en heldere taal ingezien en ook de kans gehad

om me daarin te verdiepen. De technieken en kennis die ik daar opdeed, komen me nu als woordvoerder nog vaak van pas. Geleidelijk aan begon ik echter te beseffen dat ik van politiek wel degelijk mijn beroep wilde maken.

Toch bleef je nog even in de academische wereld hangen?

Inderdaad. Ik kon halftijds aan de slag als junior adviseur voor Europese en internationale zaken bij Ceder, de studiedienst van CD&V, die toen onder de leiding stond van Koen Algoed, een briljante man van wie ik bijzonder veel geleerd heb. Die functie combineerde ik met een aanvullende opleiding Internationale betrekkingen en Conflictbeheersing aan de K.U.Leuven.

Conflictbeheersing? Dat heb je wellicht ook nodig in je huidige job?

Ja, maar het waren toch wel heel andere conflicten die

we daar bestudeerden. In België blijft het gelukkig altijd geweldloos, maar het was een erg leerrijke periode: de combinatie van studie en praktijk bracht me veel bij. Toch vond ik dat ik na die opleiding nog te weinig inhoudelijke bagage had, en daarom ben ik naar Bologna getrokken om een diploma in Internatio-

nale betrekkin-
gen te halen aan
de John Hopkins
University. Dat
was een geweldi-
ge ervaring. Niet
alleen is Bologna
een prachtige stad –
niet voor niets ‘la grassa’ vanwege het lekkere eten en ‘la rossa’ vanwege de typische rode kleur van de huizen en ook van politici trouwens – maar de opleiding was erg internationaal gericht en vooral de onderwijsvorm was voor mij erg leerrijk. In plaats van traditionele lessen hadden we immers vooral debatten over topics die we vooraf voorbereidden. Daar heb ik geleerd standpunten scherp en helder te verwoorden en ze ook grondig vooraf voor te bereiden.

Kon je bij je terugkeer meteen binnen de politiek aan de slag?

Neen, politiek blijft erg onvoorspelbaar en veel hangt af van de uitslag van de verkiezingen. Daarom heb ik na mijn terugkeer uit Bologna nog een jaar als consultant in de bedrijfswereld gewerkt. Na de verkiezingen van juni 2007 kreeg ik de kans om voor N-VA fractiemedewerker in de Kamer te worden en toen door parlementaire verschuivingen de vorige woordvoerder van de partij zelf parlementslid werd, kreeg ik plots en onverwacht in januari 2008 de uitdaging om woordvoerder te worden.

Niet bepaald een rustig moment om als nieuweling aan de slag te gaan. Het waren politiek erg woelige tijden.

Inderdaad, maar ik vond het een grote uitdaging en een niet te missen kans om mijn droom en ambitie te vervullen. Ik werd er helemaal in ondergedompeld in een erg delicate periode, maar ik kon rekenen op veel steun van mijn voorganger, en ook van collega's.

Je werkt voor Bart De Wever, een welbespraakt politicus die door zijn beeldspraak vaak heel wat reacties uitlokt. Is dat dankbaar voor een woordvoerder, of eerder een nadeel?

*Klare taal en een duidelijke boodschap
zijn heel belangrijk in relaties met
journalisten.*

Het is absoluut een groot voordeel, zeker voor iemand die nieuw is zoals ik en zeker in de moeilijke

periode die we nu meemaakt hebben.

Bart beheerst zijn communicatie zelf heel goed, weet goed zijn beeldspraak te kiezen en is ook heel eerlijk en direct in zijn communicatie. Hij is bijvoorbeeld niet te beroerd om een minder leuk feit toe te geven. Hij lost op die manier vaak conflicten zelf al op, zodat ik als woordvoerder niet achteraf allerlei verklaringen moet gaan afleggen.

Het creëert werkelijk een luxepositie voor mij. De taak van een woordvoerder is immers niet zelf in de schijnwerpers te staan, maar juist de anderen, de politici, in beeld te brengen en Bart biedt daar zelf alle kansen toe.

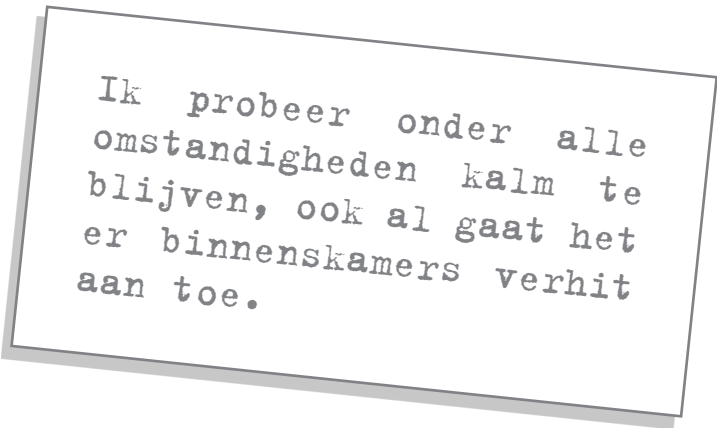
Wat zijn de kwaliteiten van een goede woordvoerder?

Volgens mij zijn dat er vier, waarvan de twee belangrijkste zijn dat je een klare taal hanteert en dat je bovenal altijd rustig blijft. Daarnaast zijn ook politiek doorzicht en eerlijkheid heel belangrijk. In tegenstelling tot wat sommigen denken, zijn klare taal en een duidelijke boodschap heel erg belangrijk in relaties met journalisten. Vage taal zorgt al snel voor ongewilde reacties, waardoor je de communicatie niet helemaal meer in de hand hebt. Want de relatie met de pers is altijd dubbel: enerzijds ben je er om vragen van journalisten te beantwoorden, maar natuurlijk wil je ook dat zij je boodschappen goed brengen. Klare taal is in dat geval altijd een voordeel. Dan is de kans veel kleiner dat je de dag nadien, als je de kranten leest, voor onaangename verrassingen komt te staan. Liegen helpt dan ook niet: het ondermijnt de vertrouwensrelatie met de journalisten helemaal, want leugens komen toch altijd boven water en het geschonden vertrouwen is maar heel moeilijk te herstellen. Dan geef ik liever gewoon toe dat iets inderdaad

---

moelijk ligt, of dat iets interne keuken is. Bepaalde zaken bespreek je nu eenmaal niet op straat en de journalisten begrijpen dat ook wel, desnoods na zeven keer herhalen.

Daarnaast probeer ik onder alle omstandigheden rustig te blijven. Ook al gaat het er binnenskamers stomend aan toe, als ik buiten kom zeg ik dat de bespreking rustig aan de gang is en dat ze antwoord zullen krijgen als de vergadering afgelopen is. Ook al zijn ze dan aan het aandringen voor een snelle reactie voor het televisie-journaal. We laten ons geen timing opleggen door de journalisten, ook al oefenen ze soms ferme druk uit.

Ik probeer onder alle omstandigheden kalm te blijven, ook al gaat het er binnenskamers verhit aan toe.

Zij voelen doorgaans zeer goed aan wanneer er spanning heerst en dan komen ze daar op af natuurlijk, dat is hun job. Maar rennende politici en rood aangelopen gezichten proberen we altijd te vermijden.

En om te kunnen antwoorden op vragen, moet je natuurlijk op de hoogte zijn van alle beslissingen binnen de partij – daarom maak ik deel uit van alle belangrijke partijorganen – en vooral goed kunnen aanvoelen wat de algemene teneur binnen de partij over bepaalde standpunten is. Een goed vermogen om te analyseren in welke sfeer vergaderingen verlopen, wat er uiteindelijk beslist is en hoe die beslissing tot stand gekomen is en op basis van welke argumenten precies, is dan ook onontbeerlijk. In het begin was het vaak best moeilijk om op vragen te antwoorden in de lijn van het partijstandpunt zonder eerst terug te koppelen naar bijvoorbeeld de voorzitter. Maar gaandeweg ken je toch de meeste gevoeligheden, zodat het mogelijk is in dergelijke gevallen meteen zelf te antwoorden. Ik probeer dan ook zo veel mogelijk mee te gaan als de voorzitter interviews geeft. Dan weet ik zelf goed wat ik moet antwoorden als ik nadien soortgelijke vragen krijg. Bovendien

weet je dan ook perfect wat hij gezegd heeft, zodat je eventuele foute interpretaties van journalisten nog kunt rechtzetten.

Blijft er dan nog vrije tijd over? Kun je nog tijd besteden aan je hobby's? Je speelde tennis op vrij hoog niveau.

Inderdaad, ooit stond ik B-15/2 in de nationale competitie en nummer 139 in de nationale ranglijst, maar dat heb ik door mijn studies en huidige job wel moeten laten varen. Ik probeer nog één keer per week te tennissen en ik blijf actief in mijn tennisclub als ondervoorzitter, en ook op gemeentelijk vlak probeer ik in Diest mijn steentje bij te dragen in de sportraad en het bestuur van de dienst sportpromotie. Maar, er blijft dan ook niet zoveel vrije tijd over: op belangrijke dagen gebeurt het soms dat ze mij 's morgens vroeg al bellen voor een reactie op bijvoorbeeld een krantenbericht. Dat kan al vanaf half zeven, en dan probeer ik ook die dagen al vroeg op kantoor te zijn, zodat ik de kranten al doorgenomen heb voor de echte werkdag begint. Maar ook 's avonds bellen journalisten nog vaak, voor een kleine reactie of om iets te checken in hun artikel van 's anderendaags. Ook zondagavond, maar dat alles hoort er nu eenmaal bij. Bovendien zijn er nog de vele vergaderingen binnen de partij die geregeld ook 's avonds plaatsvinden of in het weekend.

Wat zijn tot slot je plannen en ambities voor de toekomst? Streef je een verkozen mandaat na?

Die vraag had ik wel verwacht. Politiek blijft uiteindelijk heel onvoorspelbaar en alles hangt telkens weer van de verkiezingsuitslagen af. Op korte termijn wil ik vooral verder groeien in mijn huidige functie als woordvoerder, om die zo goed mogelijk uit te voeren. Op langere termijn overweeg ik misschien wel de overstap naar de actieve politiek, wie weet. Maar dat heb je niet altijd zelf in de hand. Politiek blijft in elk geval mijn passie. Die microbe raak ik niet snel meer kwijt, denk ik.

Taalwerk

‘Moeten staat overal.’

De avonturen van een modaal hulpwerkwoord

LIESBET BEX

Urenlang heb ik al wakker gelegen van *moeten*. Meestal 's ochtends, wanneer ik de moed niet kan vinden om gehoor te geven aan de wekker, jaagt het door mijn hoofd: 'ik moet opstaan'. Eigenlijk móet ik niet opstaan: ik heb geen afspraak, word nergens verwacht. Ik heb geen kinderen en ook geen hond. Ik moet niks. Maar toch zou ik moeten opstaan; ik heb wel wat beters te doen dan in bed te blijven.

's Ochtends voor het opstaan lig ik al een punthoofd te krijgen van *moeten*. 'Ik moet opstaan, maar ik moet niet opstaan.' Welk van de twee is het nu? Allebei, zal blijken uit het onderstaande, waarin ik een overzicht tracht te geven van de betekenissen waarmee het modale hulpwerkwoord *moeten* in het (geschreven) hedendaagse Nederlands wordt gebruikt.

Modale chaos

Moeten is een modaal hulpwerkwoord, net zoals *kunnen*, *mogen* en *zullen*. Het is een markeerder van de grammaticale categorie modaliteit, die samen met tijdsmarkering en aspectualiteit een (heilige?) drievuldigheid van grammaticale basiscategorieën vormt, in de internationale literatuur doorgaans TAM genoemd (Tense-Aspect-Modality). Over de afbakening van tijd en aspectualiteit bestaat consensus, over hoe modaliteit begrepen moet worden allerminst. Los van die nochtans interessante vraag, neemt deze bijdrage *moeten* onder de loep om een inventaris te maken van hoe (i.e. met welke betekenissen) dit hulpwerkwoord in het hedendaagse Nederlands gebruikt wordt. Daartoe maak ik gebruik van de 200 treffers uit het hedendaagse Nederlands (uit krantenmateriaal uit het ConDiv-corpus aangevuld met essayistische teksten en lezersbrieven van het internet, in een gelijke verdeling tussen Vlaanderen en Nederland) die deel uitmaken van de databank voor het diachrone onderzoek naar de betekenisevolutie van *moeten* dat ik voer in het kader van mijn doctoraat aan de Universiteit Antwerpen.

Ik moet opstaan (1): dynamische modaliteit

Laat ik de ochtend-paradox uit de inleiding als uitgangspunt nemen. Als ik moet opstaan omdat ik om 9 uur een afspraak heb, dan is het die omstandigheid (de afspraak) die me ertoe dwingt (of anders gezegd: die de noodzaak oplegt) op tijd uit mijn bed te komen. *Ik* is hier een agentieve participant: een controlerend en bewust individu dat de stand van zaken uitgedrukt in de propositie (namelijk opstaan) kan uitvoeren. Een vergelijkbaar voorbeeld uit de databank is het volgende:

Ik wist dat ik zo snel mogelijk de capsule moest verlaten, anders zou ik stikken in de rook. (079PDDvl:ConDiv:hln03)

In dit voorbeeld is het ook een externe omstandigheid (de verstikkende rook) die het voor de agentieve eerste participant (ik) noodzakelijk maakt om de capsule te verlaten. Nog dwingender voor de agentieve eerste participant wordt het wanneer de noodzaak zich vanuit de participant zelf opdringt. Wat ik daarmee bedoel, zal duidelijk worden bij het lezen van het volgende voorbeeld:

Over drie dagen moet ze bevallen van een zoontje, waarvan Laverne Ward de vader is. (065PDDvl:ConDiv:hbvl02)

Willen of niet, bevallen zal ze.

Anders is het als er geen agentieve (eerste) participant in het spel is. Hoewel er in de volgende zin evenzeer sprake is van een dwangmatige situatie, heeft de noodzaak geen agentieve participant tot onderwerp, maar de situatie in haar geheel. Ook hier dreigt er een negatief gevolg als niet aan de *moet*-zin voldaan wordt. Er is echter geen agentieve participant die de *moet*-zin actief kan uitvoeren.

Afvalstoffen moeten de cel uit, zodat deze niet ontregeld raakt door haar eigen afval. (161PDDvl:expos:eva)

Deze eerste drie voorbeeldzinnen delen we in bij de modale sub-categorie ‘dynamische modaliteit’: een noodzaak inherent aan de agentieve participant (dynamisch-inherent) of in de omstandigheden aanwezig (dynamisch-extern) dringt een noodzaak op aan de agentieve participant of aan de situatie in haar geheel (dynamisch-situationeel).

We moesten elke dag om 8 uur opstaan: verplichting

Moeten wordt ook vaak gebruikt om een verplichting uit te drukken, zoals in de volgende voorbeeldzinnen:

Lindsay Davenport, de nummer één van de wereld, moet het vandaag bijvoorbeeld opnemen tegen haar landgenote Venus Williams. (038PDD:ConDiv:tele04)
In het dossier staat dat de aanvrager zich in orde moet stellen met de wetgeving inzake ruimtelijke ordening vooraleer de vergunning kan worden verkregen. (058PDDvl:ConDiv:gva08)

De noodzaak van de stand van zaken uitgedrukt in de *moet*-zin ligt in het geval van dit soort zinnen niet in de situatie of de omstandigheden, zoals bij dynamische modaliteit, maar in de regels of afspraken van een samenleving of organisatie, van welke aard dan ook. Dat wil zeggen dat de noodzaak wordt opgelegd door een controlerende instantie, en dat er dus altijd een bron aangewezen kan worden voor een verplichting. Het niet naleven van regels en afspraken is niet enkel niet opportuun omdat dat de samenwerking in de war stuurt, maar ook omdat er over het algemeen sancties aan verbonden zijn. Het niet uitvoeren van de *moet*-zin heeft dus, net zoals in het geval van dynamische noodzaak, te vermijden gevolgen, al zijn ze minder onmiddellijk en minder dwingend dan bij dynamische modaliteit. Als, op kamp met de jeugdbeweging, de afspraak is dat we om 8 uur opstaan, dan kan het wel eens onaangename gevolgen hebben als je je daar niet aan houdt.

Je moet nú opstaan: directiviteit

Wie deze woorden gebruikt, kan beter goede redenen hebben om me met hoogdringendheid te doen opstaan. Ook in het volgende voorbeeld gebruikt de spreker *moeten* om een bevel uit te vaardigen:

We hebben er bijvoorbeeld voor gezorgd dat het door de democraten bezette tv-gebouw maandag werd ont-ruimd vlak voor het zou worden bestormd. We zeiden:

jullie moeten weg, anders gaan er tweehonderd man dood. (023PDDnl:ConDiv:nrc06)

Dit gebruik van *moeten* is (min of meer) equivalent met een imperatief; de spreker had net zo goed ‘ga weg’ kunnen zeggen. Er wordt in een adem gewezen op de wel erg nadelige gevolgen als er geen gehoor wordt gegeven aan de *moet*-zin. Hij/zij gebruikt als het ware het dynamische *moeten* (‘de omstandigheden zijn van die aard dat het noodzakelijk is om hier weg te gaan’) om zijn/haar toehoorders ertoe aan te zetten het gebouw te verlaten. Van belang is hier dat de spreker op de voorgrond treedt, en *moeten* als het ware voor zijn/haar kar spant: hij/zij gebruikt taal om het gedrag van zijn/haar toehoorders te beïnvloeden. De spreker valt hier samen met de bronpersoon van een verplichting (je kan ‘jullie moeten weg’ ook parafraseren als ‘ik verplicht jullie om nu weg te gaan’) die ontstaat op het moment dat de zin wordt uitgesproken. Dat noemen we directiviteit.

Ik moet opstaan (2): deontische modaliteit

Als ik het mezelf onmogelijk maak om van de warmte van het ochtendbed te genieten door onophoudelijk in mezelf te zeggen: ‘ik moet opstaan’, dan vel ik als spreker een oordeel over de (morele) noodzaak om op te staan. Zo ook in het volgende voorbeeld uit de databank:

Hedendaagse architectuur moet de tijd gegund worden, zodat ze een plaats kan krijgen in het collectieve geheugen als een onomstotelijk teken van het geloof in de maakbaarheid van de omgeving. (151PDDvl:expos:architectuur5)

In deze zin zijn er geen omstandigheden die de noodzaak opleggen om de hedendaagse architectuur de tijd te gunnen, of een situatie die dat onvermijdelijk maakt. Noch is het verplicht: er bestaat geen regel of afspraak die zegt dat we de hedendaagse architectuur de tijd moeten gunnen. Het is de spreker die oordeelt dat de stand van zaken uitgedrukt in de *moet*-zin noodzakelijk is. Merk op dat ook hier de spreker op het voorplan treedt. In tegenstelling tot het dynamische gebruik van *moeten* ligt de noodzaak niet in de beschreven werkelijkheid, maar in de uitspraak zelf: op het moment dat de spreker *moeten* uitspreekt, velt hij het oordeel dat de stand van zaken noodzakelijk is. Dit gebruik van *moeten* noemen we deontische modaliteit.

Ik moet om 9 uur opgestaan zijn: evidentialiteit

Een ander soort van noodzakelijkheid wordt uitgedrukt door *moeten* in de volgende zin:

‘Toyota heeft drie piloten die uit de voeten kunnen op asfalt. We hebben nog geen uitleg gekregen over het waarom, maar we zijn vereerd dat ze ons kiezen. Aan de andere kant legt dit ook extra druk op ons. We rijden niet meer alleen voor onze eigen rekening.’ Loix: ‘Veel verandert er niet, we rijden met dezelfde auto. Maar ze moeten blijkbaar heel veel vertrouwen in ons hebben. (067PDDvl:ConDiv:hbvl04)

Hier betekent *moeten*: ik leid met vrij groot vertrouwen af uit de feiten (namelijk: Toyota heeft ons team gekozen om voor hun rekening te rijden) dat de stand van zaken (‘ze hebben heel veel vertrouwen in ons’) het geval is. Weer is het de spreker die op het voorplan treedt, niet om een oordeel te vellen over de noodzakelijkheid van de realisatie van de stand van zaken (zoals in het vorige voorbeeld over de hedendaagse architectuur), maar om een uitspraak te doen over de werkelijkheidsstatus van de stand van zaken en tegelijk aan te geven dat die uitspraak gebaseerd is op een afleiding uit beschikbare feitenkennis, zoals bevestigd door het gebruik van het bijwoord *blijkbaar*. Dit gebruik van *moeten* noemen we evidentieel-inferentieel.

Tot slot

Bij wijze van eindnoot wil ik nog enkele gebruiken van *moeten* de revue laten passeren die niet (helemaal) in de indeling passen die hierboven voorgesteld is. Nochtans klinken de hierna volgende zinnen een moedertaalspreker absoluut niet vreemd in de oren, en wel omdat de betekenis van *moeten* in deze zinnen aansluit bij de betekenissen van *moeten* in de hierboven aangehaalde voorbeeldzinnen. De vraag is enkel hoe, en laat dat nu precies de vraag zijn waar we met het onderzoek naar de diachronie van het lexeem *moeten* een antwoord op willen geven. Vooralsnog krijgt u geen antwoorden, dus. Wel een kort overzicht, in de hoop dat we u binnen afzienbare tijd uit uw lijden kunnen verlossen wat betreft deze boeiende en prangende kwestie.

Eerst een voorbeeld van het bekende gebruik van *moeten* in het zuidelijke Nederlands als markeerder van een conditionele bijzin (‘als we volgend jaar nog twijfelen...’)

De naam van jullie firma is zeer terecht, we hadden een zorgeloze vakantie, zeker voor herhaling vatbaar! Moesten we alleszins volgend jaar nog twijfelen via wie te boeken in de Provence, dan zal dat alleszins weer via jullie gaan; daar we er meer dan tevreden over waren. (198PDDvl:expos:vakantie)

In de volgende voorbeelden betekent *moeten* ‘het is de bedoeling dat’. Dat impliceert dat er een bewuste en plannende ‘instantie’ achter de *moeten* in deze zinnen zit, en dat de *moet*-zin bijgevolg in de (relatieve) toekomst geprojecteerd wordt, zelfs als de stand van zaken gemarkeerd door *moeten* zich in het verleden afspeelt, zoals in het voorbeeld over de compenserende maatregelen:

Met de aanblik van het Nijmeegse NS-station wil het maar niet lukken. Het plein oogt als een kale en onherbergzame vlakte. Wethouder Hirdes plant enkele boompjes die het begin moeten worden van iets moois. (126PDDnl:expos:nijmegen)

Er waren, binnen de politieke visie van de regeringen van die Staten op het stelsel van vrij verkeer, compenserende maatregelen vereist die moesten beletten dat het openstellen van de grenzen zou worden geïnterpreteerd als een open uitnodiging voor ongecontroleerde immigratie (en opflakking van grensoverschrijdende criminaliteit). (160PDDvl:expos:ethiek)

Ten slotte een voorbeeld van het gebruik van *moeten* in de idiomatische verbinding *niks van iets/niemand moeten weten*. In deze verbinding heeft *moeten* (en bij uitbreiding de hele uitdrukking) een wat we noemen boulomaische betekenis: het gaat om het leuk of aangenaam vinden van een ding of van een stand van zaken.

Na een paar glaasjes werd duidelijk dat de jonge mannen meer wilden dan een babbel en een drankje. De vrouw moest niets weten van de handtastelijkheden en verzette zich. (071PDDvl:ConDiv:hbvl08)

Laat ik als slotopmerking benadrukken dat er hoegenaamd geen consensus bestaat over modaliteit en de modale categorieën. Voor de categorieën in deze bijdrage ben ik schatplichtig aan het onderzoek dat aan de Universiteit Antwerpen wordt gevoerd onder leiding van Prof. Dr. Jan Nuyts, en dat onder andere zijn neerslag vindt in Nuyts et al. (2007).

Literatuur

- Grondelaers Stefan, Katrien Deygers, Hilde Van Aken, Vicky Van Den Heede en Dirk Speelman (2000), Het ConDiv-corpus geschreven Nederlands. In: *Nederlandse Taalkunde* 5, blz. 356-363.
- Nuyts Jan, Pieter Byloo en Janneke Diepevee (2007), *Mogen en moeten* en de relaties tussen deontische modaliteit en modus. In: *Nederlandse Taalkunde* 2, blz. 153-174.

Liesbet Bex werkt aan een doctoraat aan de Universiteit Antwerpen.
e-mail: liesbet.bex@ua.ac.be

Taalkronkels

Is alleen de professor 'geachte heer'?

ALBERT OOSTERHOF

Volgens cijfers van het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap volgen er zo'n 20.000 Nederlandse leerlingen en studenten onderwijs in Vlaanderen. Een van de redenen voor de keuze voor een Vlaamse school is dat er op Vlaamse scholen

nog orde, tucht en discipline heersen. Op sommige scholen dienen leerlingen bijvoorbeeld hun pauzes zijwigend door te brengen, dikwijls onder het toezien van een 'bewaker'. Nederlandse ouders die daarvan houden, sturen hun kind graag naar een Vlaamse school.

Een cliché over de verschillen tussen Nederlanders en Vlamingen is dat Vlamingen beleefder en gemanierder zijn. Op wetenschapsforum.nl schrijft een gebruiker:

De Belgen die ik ken vinden Nederlanders vaak lomp en ongemanierd. Vooral het vrijwel meteen tutoyeren wordt als onbeleefd ervaren.

Dat onbeleefde gedrag van Nederlanders begint al op scholen en universiteiten. Het gebruik van beleefde aanspreekvormen is aan Nederlandse universiteiten iets van vroeger. Dat blijkt ook uit een stukje uit de *Groninger Universiteitskrant* van 29 november 2007:

Ooit noemde een student zijn docent 'professor'. Deze sprak studenten op hun beurt aan met 'meneer' en 'u'. Tegenwoordig worstelen beide partijen met de juiste vorm. (Van Es, Ana en Dorien Vrieling, 2007. 'Een docent is een grensgeval.' In: UK 37: 13)

In Nederland zijn Barabas en Zonnebloem ongeveer de enige geleerden die nog 'professor' worden genoemd.

Vlaamse studenten spreken hun docenten daarentegen vrij consequent aan met 'professor'. En een docent aan een Vlaamse universiteit zal een student niet snel met 'je' aanspreken of bij de voornaam noemen.

Dat laatste is natuurlijk niet waar. Hiermee leggen we een aspect van het cultuurverschil tussen Vlaanderen en Nederland bloot. In Nederland zijn beleefdheidsvormen aan de universiteit misschien op hun retour, maar hoogleraren die eraan hechten de *u*-vorm te gebruiken tegenover studenten zijn nog steeds geen uitzondering. In het stukje uit de *Groninger Universiteitskrant* zegt een hoogleraar: '[H]et geldt ook voor achttienjarigen. Dan gaat de schoolbel niet meer, er is geen les meer. Dan ben je dus u.' In Vlaanderen is het gebruik van beleefdheidsvormen tegen studenten niet zo gebruikelijk.

Beleefdheid in Vlaanderen moet vooral ook gezien worden in het licht van asymmetrische verhoudingen. Wie beleefd is, betuigt respect voor iemand met meer kennis en macht. Een beetje hiërarchie is natuurlijk niet verkeerd. Maar dit beeld wordt verstoord als we een kijkje nemen op forums van studentenverenigingen, waar de Vlaamse student zijn docenten evalueert. Daar wordt over dezelfde docenten vaak niet op een beleefde, maar meer dan eens op een tamelijk respectloze manier geschreven. De sfeer die hierdoor ontstaat, past juist niet bij een universiteit.

Ook lees je op dergelijke forums hele discussies over hoe het universitaire personeel aangeschreven moet worden. Dat gaat in de volgende trant: 'Geachte heer' is er ver over, hij is nog maar doctorandus. Het lijkt erop dat sommigen denken dat beleefdheid alleen maar te maken heeft met hiërarchische verhoudingen.

De contrasten tussen de manier waarop er in verschillende landen met beleefdheid wordt omgegaan zijn subtieler dan soms gedacht wordt. Een andere illustratie is dat beleefdheid in Nederland veel meer samenhangt met de situatie waarin je iemand aanspreekt. Terwijl in Vlaanderen het gebruik van informele aanspreekvormen tijdens doctoraatsverdedigingen vrij normaal is, is het in Nederland gewoonlijk ondenkbaar dat een promovendus zich tijdens de plechtigheid zo zou opstellen ten opzichte van zijn hoogleraren. Vlamingen en Nederlanders geven een verschillende invulling aan beleefdheid. Maar het idee dat Hollanders lomp zijn en Vlamingen de beleefdheid zelve doet geen recht aan de subtiliteit van het cultuurverschil.

Ieder op zijn honger. Over vertalende ontleningen in Vlaams-Frans

HUGO BROUCKAERT

In haar *Leenwoordenboek* wijdt Nicoline van der Sijs een bladzijde aan 'als gallicisme beschouwde uitdrukkingen'. Zij vermeldt een aantal uitdrukkingen die in de *Van Dale* van 1992 gallicismen worden genoemd en laat die met het label 'in België' daarbij uitdrukkelijk buiten beschouwing. Sinds het verschijnen van het *Leenwoordenboek* is in *Van Dale* 2005 'gallicisme' vervangen door 'leenvertaling'. Ook het label 'in België' is vervangen, en wel door 'algemeen Belgisch-Nederlands'. Over dat soort uitdrukkingen wil ik het hier hebben.

We hebben in het Nederlands uitdrukkingen ontleend uit vele eeuwen en talrijke talen. Uit een Griekse fabel van Aesopus (*de druiven zijn zuur*), uit het Latijn (*tussen hoop en vrees*), uit de Bijbel (*niets nieuws onder de zon*), uit het Frans (*een open deur intrappen*), uit het Duits (*iemand iets in de schoenen schuiven*) en de jongste tijd vooral uit het Engels (*een verborgen agenda, het glazen plafond, er vallen lijken uit de kast*).

In Vlaanderen nemen de ontleningen uit het Frans een aparte plaats in.

Katten geselen

Door de nauwe contacten met de Franse taal in het Belgische staatsverband kent Vlaanderen heel wat ontleningen die in Nederland niet of nauwelijks bekend zijn. De uitdrukking *andere katten te geselen hebben* (*avoir d'autres chats à fouetter*) bijvoorbeeld, met als betekenis 'wat anders aan zijn hoofd hebben'. Of ook nog *heel wat inkt doen vloeien* (*faire couler beaucoup d'encre*), dat in Nederland als equivalent heeft: *heel wat pennen in beweging brengen*.

Dat soort uitdrukkingen werd destijds door prof. Paardekooper radicaal afgekeurd in zijn *ABN-gids*, alleen maar omdat ze uit Vlaanderen kwamen, al zijn ze helemaal niet in strijd met het Nederlandse taaleigen. De *ABN-gids* gaf destijds aanleiding tot een heftige polemiek.

De tijden zijn veranderd, maar zelf blijf ik moeite hebben met een wending als *met twee maten en twee gewichten meten*. In Nederland heet het: *met twee maten meten*. Dat *en twee gewichten* komt uit het Frans, waar de uitdrukking luidt: *avoir* (of: *faire*) *deux poids, deux mesures*. De Vlaamse versie is dus geen woordelijke ontlening, maar bevat een toevoeging die volgens het Nederlandse idioom niet correct is, omdat we met gewichten niet meten, maar wegen.

Op twee relatief recente ontleningen wil ik nader ingaan.

Ieder op zijn honger

Waar ik me moeilijk mee kan verzoenen, is de uitdrukking *op zijn honger blijven* (*rester sur sa faim*) en aanverwante vormen, voor 'teleurgesteld zijn, onvoldaan zijn, iets gemist hebben, ontgoocheld zijn, niet aan zijn trekken komen, niet gekregen hebben wat men verlangt'. Ik ken de voorzetselbepalingen *met honger* en *van de honger*, maar niet *op honger*, of het nu *op zijn* dan wel *op haar* of *op onze honger* is. Ik ken ook het werkwoord *blijven* in verbinding met het voorzetsel *op*: *op zijn post blijven*, *op zijn stoel blijven zitten*, maar *op zijn honger*? Dat is on-Nederlands, een woord-voor-woordvertaling uit het Frans.

De eerste die deze 'vertaliaanse' ingreep heeft verricht, heeft schoolgemaakt. De taalonvaste Vlaming is er

---

ingetuind, maar heeft intuïtief (door zijn taalgevoel?) toch problemen met die uitdrukking.

Na een paar decennia weten we immers nog geen blijf met die bizarre wending. Ik heb onder meer aangetroffen: *op zijn honger blijven*, *op zijn honger zitten*, *op zijn honger komen te zitten*, *iemand op zijn honger laten* en – als zelfkwellend – *op zijn honger blijven zitten*. Een voetbaltrainer uit de eerste afdeling, wiens ploeg na een aantal wedstrijden eindelijk een overwinning behaalde, verklaarde onlangs aan de pers: ‘We zaten al een hele tijd op onze honger te wachten!’ Niettemin bekrachtigt *Van Dale op zijn honger blijven* als algemeen Belgisch-Nederlands.

De Griekse kalender

Van meer recente datum en niet opgenomen in *Van Dale* is een uitdrukking die weergeeft dat een plan of een beslissing op de lange baan geschoven wordt of *sine die* uitgesteld, *tot op Sint-Juttemis*, of *tot Pasen op een vrijdag valt*, dat wil zeggen dat er nooit uitvoering aan gegeven zal worden.

Naar de Griekse kalender verwijzen, overgenomen uit het Latijn via het Frans (*renvoyer* of *remettre aux calendes grecques*) heeft zich verspreid vanuit Belgische politieke kringen en bevat een verkeerde vertaling van het woord *calendes*. Het gaat hier immers niet om een kalender of een tijdschema, maar om de *calendae* of kalenden (met de klemtoon op de tweede lettergreep, als bij bommelding).

De oude Romeinen hadden in elke maand drie dagen die een naam droegen: de kalenden, de nonen en de iden. De kalenden waren de eerste dag van de maand, waarop in het openbaar werd afgeroepen (het werkwoord *calare* betekent ‘samenroepen’) wanneer de nonen zouden vallen (dat was tussen de vijfde en de zevende dag van de maand, maar altijd negen dagen voor de iden, die midden in de maand vielen). Een en ander had te maken met de stand van de maan en volgens sommige bronnen moesten de nonen publiek worden bekendgemaakt omdat daarop de markttag viel.

Suetonius schrijft de uitdrukking *ad calendas graecas solvere* (op de Griekse kalenden betalen) toe aan keizer Augustus. Deze gaf daarmee aan dat hij verwachtte dat een bepaalde schuld nooit betaald zou worden. De Grieken kenden de kalenden immers niet.

Ook de meeste Vlamingen kennen de kalenden niet, met als gevolg dat de vertaalde uitdrukking tot grote verwarring leidt.

Ik lees bijvoorbeeld ook al *naar de Griekse agenda verwijzen* en *een Griekse agenda worden*. Hier geen fouten tegen het taaleigen – zoals bij bovengenoemde honger – maar hopeloos in de war met de betekenis.

De verwarring neemt nog toe als je weet dat de Griekse kalender wel degelijk bestaat. Het is de Juliaanse kalender zoals die in de Oosters-orthodoxe kerken nog wordt toegepast.

Ik hoop dat *Van Dale* die om meer dan één reden ongelukkige wending niet in zijn volgende editie opneemt.

En nu?

Moeten de taalzuiveraars nu met verontwaardiging storm lopen tegen die gallicismen, zoals we al enkele generaties doen, overigens zonder veel succes? Of moeten we dat soort uitdrukkingen met een korreltje zout nemen? Met een graantje zout (*un grain de sel*), zegt een vriend van mij die al jaren in Frankrijk woont en daardoor zelf aan vertaliaans doet.

Sommige uitdrukkingen verdwijnen immers na enige tijd vanzelf. Zo was er destijds in de politieke cenakels van ons land een populaire uitdrukking in het Frans om aan te geven dat een situatie obscuur, onbetrouwbaar, ondoorzichtig was: *un combat de nègres dans un tunnel*. De Vlaamse parlementsleden namen dat al gauw over: *een gevecht van negers in een tunnel*. De politieke correctheid heeft deze uitdrukking verdrongen. Het Nederlandse equivalent *een schimmenspel in de mist* is onbekend gebleven.

De blijvertjes onder de ontleningen zullen uiteindelijk hun plaats innemen in de lange reeks van spreekwoorden en gezegden waarvan de oorsprong niet meer met zekerheid te achterhalen is.

Hugo Brouckaert is vertaler.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

Broodje taal

Auwtsch of office

LINDE VAN DE WALLE

De zomermaanden komen eraan en we beginnen allemaal stilaan te dromen van parelwitte stranden en wuivende palmbomen. We hebben nood aan vakantie, maar plichtsbewuste werkpaarden als we zijn, verlaat niemand echt graag zijn werkplek. Want geef toe, ergens zijn we er allemaal van overtuigd dat we onmisbaar zijn. Gelukkig biedt de technologie hier een oplossing: voor u uw kantoordeur voor enkele weken achter u dichttrekt, stelt u een automatische vakantieboodschap in. U vermijdt daardoor de wrevel van e-mailcorrespondenten die niet onmiddellijk antwoord krijgen en u laat uw werkomgeving weten dat u zich niet schuldig maakt aan plichtsverzuim. Uw autoresponder rechtvaardigt waarom uw mailbox tijdelijk niet met man en macht bewaakt wordt.

De afgelopen maanden verzamelde ik 150 autoresponders van werknemers en werkgevers uit uiteenlopende sectoren. Uit mijn verzameling maakte ik op dat een out-of-officebericht al snel kan veranderen in een pijnlijke *'auwtsch of office'*. Ik besloot dat het tijd werd voor een aantal weetjes over out-of-officeberichten en tips voor het opstellen ervan.

Hoi thuisblijver!

Zoekt u naar een neutrale, zakelijke aanhef voor uw autoresponder waarmee u meteen beide seksen aanspreekt? Houd het dan gewoon bij de aanspreking die in de BIN-normen voor efficiënte communicatie (NBN Z 01-002) is vastgelegd: 'Geachte heer, geachte mevrouw'. In de autoresponders die ik verzamelde, was de populairste aanspreking 'Beste'. Die aanspre-

king gebruikt u beter niet, aangezien uw bericht ook vaak terecht komt bij onbekenden. Schrijf ook nooit 'Geachte' of 'Beste' alleen, want dat maakt een onbeleefde indruk.

Het valt op dat vooral vakantiegangers een informelere aanhef gebruiken. Zij die tijdelijk niet op kantoor zijn voor zaken houden zich veelal aan de standaardconventies voor zakelijke communicatie. Zonneklopers daarentegen zullen zich gemakkelijker tot hun minder fortuinlijke correspondenten richten met 'Dag mailer', 'Goeiedag', 'Hoi' en 'Hallo!'.

In het merendeel van de autoresponders worden de BIN-normen ook niet gevolgd voor de slotgroet. Wanneer 'Geachte heer, geachte mevrouw' in de aanspreking staat, wordt 'Hoogachtend' of 'Met vriendelijke groet(en)' voorgeschreven, maar ik las ook de varianten 'Vriendelijke groet(en)', 'Hartelijke groet' en – nog informeler – 'Tot snel', 'Groeten', 'Groetjes' enz.

Men kan zich nu afvragen wat een correspondent als het oneerbiedigst ervaart: een autoresponder waarin hij wordt aangesproken met 'Hoi!' en de slotgroet 'Tot snel', of een autoresponder waarin er helemaal geen aanspreking of slotformule staat. Uit de 150 berichten die ik verzamelde, blijkt dat aan dat laatste alvast niet zo zwaar getild wordt. In 40 berichten stond geen aanhef, maar enkel een slotgroet en 54 berichten bevatten aanspreking noch afsluiting.

Out of office in stijl

De bespreking van aanhef en slotgroet geeft al aan dat de stijl waarin autoresponders zijn opgesteld erg ver-

---

schillend kan zijn. Welke stijl u kiest, hangt in hoge mate af van uw eigen werkomgeving. U kunt dan ook zelf het beste inschatten welke stijl gepast is. Dat geldt niet alleen voor aanhef en slotgroet, maar ook voor de keuze van de aanspreking van uw correspondent met *jij* of met *u* en de toon van het bericht in het algemeen. Denk goed na over de doelgroep van uw autoresponder. Zo zullen volgende berichten misschien wel een glimlach bij hun lezers ontlokken, neutraal zijn ze alvast niet: ‘Tussen kerst en nieuw neemt Rudolph het even over’; ‘Ik spendeer de komende week aan de feestdis in plaats van aan mijn bureau’; ‘Ik ben even buiten strijd. Op maandag 21 januari zou ik weer fris en vrolijk moeten zijn’; ‘Ik ben geveld door een acute aanval van vaderschapsverlof’.

Kort en bondig

Een goed out-of-officebericht hoeft helemaal niet lang te zijn. Het volstaat dat u meldt dat u (tijdelijk) afwezig bent en u uw berichten weer beantwoordt vanaf een bepaalde datum. Laat aan uw correspondent – indien mogelijk – de exacte datum van uw terugkomst weten en vermijd vage omschrijvingen zoals ‘ik ben tijdelijk afwezig’ of ‘momenteel ben ik niet bereikbaar’.

Uw boodschap komt het duidelijkst over wanneer u zich tot de meest essentiële informatie beperkt. In sommige autoresponders verontschuldigt men zich nog uitgebreid voor zijn afwezigheid, of wordt de correspondent bedankt voor het sturen van zijn e-mail. Dat kan, maar eigenlijk is het niet echt nodig. Ook de reden van uw afwezigheid hoeft u niet noodzakelijk mee te delen. Doe dat enkel wanneer die reden relevant is voor uw correspondent. Niet iedereen hoeft bijvoorbeeld te weten dat u uw verstandskiezen net hebt laten trekken of dat u op vakantie bent in de Provence.

Het feit dat u afwezig bent en de datum van uw terugkomst maken dus de kern uit van een out-of-officebericht. Daarnaast kunt u – afhankelijk van uw eigen werksituatie – nog een aantal elementen toevoegen. Bent u nog telefonisch bereikbaar? Neem dan uw telefoonnummer op in uw bericht. Ook het e-mailadres en de nummers van collega’s die tijdelijk uw taken overnemen, kunnen deel uitmaken van uw autoresponder. Let er op dat u bij de notatie van telefoonnummers geen punten en streepjes, maar een spatie als scheidingstekens gebruikt. Wanneer u zich in een andere tijdszone bevindt, kan het handig zijn aan te geven hoeveel uren het tijdsverschil bedraagt, zodat men u bijvoorbeeld niet ’s nachts

stoort. In een meertalige werkomgeving doet u er goed aan om uw bericht in meerdere talen in uw e-mail op te nemen.

Auwth

Ook al lijkt het opstellen van een out-of-officebericht een koud kunstje, toch is het goed dat u er even de tijd voor neemt. Wanneer u een fout in uw autoresponder schrijft, circuleert die namelijk gedurende heel de periode van uw afwezigheid onder al uw e-mailcorrespondenten. Terwijl u nietsvermoedend van de zonnig geniet, zou uw imago wel eens een flinke deuk kunnen krijgen. Daarom geef ik u tot slot nog wat meer tips voor het opstellen van uw autoresponder mee.

Eerst en vooral: lees uw bericht grondig na en haal elke tik-, dt- en spellingsfout eruit alvorens u de wijde wereld in trekt. Verder raad ik u aan om telegramstijl te vermijden en in volzinnen te schrijven. Zinnen als ‘Ben er een weekje tussenuit’ schrijft u misschien in informele mails naar uw collega’s, ze zijn echter spreektaal en u neemt ze beter niet op in uw autoresponder. Ook de vervoeging van *kunnen* in ‘u kan me bereiken op het nummer [...]’ is spreektaal. Correct is *u kunt*. Wilt u uw correspondenten graag laten weten dat u tijdens de kerstvakantie afwezig bent, dan hebt u het beter niet over *kerstverlof* in uw vakantieboodschap. *Verlof* wordt niet gebruikt in de betekenis van *vakantie*, maar duidt op de toestemming die u hebt om van het werk weg te blijven. Wanneer u uw autoresponder niet in uw moedertaal opstelt, moet u die extra nalezen of laten nalezen. Meer en meer worden autoresponders enkel in het Engels geschreven en doet men niet meer de moeite om een Nederlandse vertaling toe te voegen. De correspondent heeft dan minimaal recht op een boodschap in correct Engels.

Wanneer u rekening houdt met deze tips, hoeft u bij uw terugkomst alvast niet meer voor uw imago te vrezen. Ik wens u van harte een deugddoende vakantie toe.

Linde Van de Walle is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Linde.VandeWalle@arts.kuleuven.be

Interview

Joris Gerits: letterkundige taalbeheerser

KARL HENDRICKX

Velen kennen Joris Gerits als poëziecriticus of – sinds kort – als auteur. In 2007 publiceerde hij het autobiografische dagboek 365 (Meulenhoff/Manteau) waarin hij het jaar beschrijft waarin hij kanker overwon en een echtscheiding moest verwerken. Daarover hebben we het hier voor een keer niet. Naar aanleiding van zijn emeritaat blikken we terug op zijn carrière als hoogleraar Nederlandse taalbeheersing en moderne Nederlandse literatuur aan de Universiteit Antwerpen. Een ongewone combinatie die tot verrassende inzichten leidt.

Jezuïet

In 1967 begon Gerits zijn studies Germaanse in Leuven. Hij was toen jezuïet in opleiding en helemaal in de traditie van die intellectuele orde plande hij een indrukwekkend studieparcours. Hij had er dan al een opleiding filosofie bij de jezuïeten op zitten en zou na Germaanse nog theologie studeren.

Waarom koos u voor Germaanse?

Ik was altijd al geïnteresseerd in literatuur, maar in het langetermijnperspectief van de jezuïeten koos ik binnen Germaanse vooral voor de taalkundevakken. Na mijn studies zou ik immers nog tijd genoeg hebben om literatuur te lezen en te bestuderen, dacht ik toen. Ik maakte dan ook een verhandeling over Chomsky en Katz bij prof. Flip G. Droste. Het was de bloeiperiode van de transformationeel generatieve grammatica. Afgestudeerd kon ik 'stagiair' van het toenmalige NFWO worden en kreeg ik ook de kans om me verder

te specialiseren in de algemene taalkunde in Utrecht, samen met Willy Smedts, die ook hoogleraar taalbeheersing zou worden.

Hoe kwam u dan bij de literatuur terecht?

Toen ik uit Utrecht terugkwam, kon ik meteen aan de slag als assistent in Antwerpen om

Schrijven is een vorm
van manipuleren,
zonder de negatieve
connotatie ervan.

professor Steenbergen te vervangen die door ziekte zijn leeropdracht moest reduceren. Ik nam zijn werkcolleges taalbeheersing over. Mijn plannen om theologie te studeren had ik al laten varen toen

---

ik mijn latere echtgenote leerde kennen en de jezuiten vaarwel had gezegd. Ik had een zware lesopdracht, maar wel negen jaar de tijd om een proefschrift te maken, een heel andere situatie dan nu, waar je als doctoraatsbursaal in vier jaar tijd je onderzoek moet doen en nog maar

weinig onderwijs-ervaring kunt opdoen.

In 1975 stierf de dichter Hugues C. Pernath op 43-jarige leeftijd.

Ik was nog altijd

zeer in literatuur geïnteresseerd en zijn werk sprak me erg aan. Ik had me ingewerkt in het structuralisme en besloot taalkundige en literaire analyse te combineren. Mijn proefschrift werd een syntactisch-stilistische analyse van de gedichten van Pernath, een invalshoek die, vond ik, interessante inzichten opleverde. Zo maakte ik een taalkundige analyse van de soorten ellipsen die hij hanteerde – hij liet bijvoorbeeld heel vaak werkwoorden over communicatie weg – en kon daar dan een thematische verklaring aan koppelen.

Blijven hangen

Ondertussen bleef ik echter de vakken taalbeheersing doceren. Niemand wilde ze blijkbaar, wellicht omdat er heel wat correctiewerk van oefeningen bij komt kijken. Het is heel moeilijk om een grote groep studenten (een tachtigtal) goed te begeleiden. Normaal zou je immers hun schrijfoefeningen individueel moeten corrigeren en ze daarna nog eens laten herschrijven, maar dat is zonder assistentie vrijwel onhaalbaar. Vanaf het begin van de jaren tachtig kon ik ook een paar vakken moderne Nederlandse literatuur geven.

Bovendien gaf u het vak rechtstaalbeheersing in de opleiding rechten. Een groter contrast met poëzie is moeilijk denkbaar...

In 1982 ging professor Steenbergen met emeritaat en nam ik een aantal van zijn vakken definitief over. Hij gaf ook het vak rechtstaalbeheersing bij de rechten en zo kwam ook dat vak bij mij terecht. Ik nam het met plezier aan, maar heb het wel meteen gemoder-

niseerd. De klassieke taalzuivering moest plaatsruimen voor een meer communicatieve aanpak met praktijkvoorbeelden en herschrijfp opdrachten van verschillende soorten juridische tekstgenres. Maar ook hier was het probleem een goede begeleiding. De groep

studenten bij de rechten was zo groot (350) dat ik me moest beperken tot een klassikale bespreking van hun herschreven teksten.

Om iemand goed te leren schrijven,
moet je hem individueel begeleiden.

Schrijf naar mij toe

Uw literair-poëtische achtergrond beïnvloedt ook uw visie op taalbeheersing. Zo geeft u als doelstelling van het college taalbeheersing in het tweede jaar ‘een adequate en persoonlijke stijl ontwikkelen’.

Daar ben ik inderdaad van overtuigd, ook voor de juristen. We hoeven geen eenheidsworst en al helemaal geen vooraf vastgelegde modellen. Ik vind het belangrijk dat iemand die een tekst schrijft, zijn lezer in het achterhoofd houdt en bewust kiest of hij die tekst vakintern of vakextern zal gebruiken. Dat is trouwens gemakkelijker gezegd dan gedaan. Zo beweerde Valéry Giscard d’Estaing, jurist en oud-president, dat de Europese grondwet voor een gemiddelde lycéen bedoeld is. Dat is een utopie: Giscard veronderstelt een veel te grote voorkennis – die hij natuurlijk zelf al lang heeft – bij die gemiddelde lezer. Zo zeg ik ook tegen de studenten dat ze voor examenpapers bewust naar mij toe moeten schrijven. Ik geef hun de normen en criteria die ik zal gebruiken ter beoordeling, maar voeg er dan duidelijk aan toe dat ze mogen en zelfs moeten schrijven met mij als lezer in het achterhoofd.

Daar ligt natuurlijk een cruciaal verschil met de literatuur en zeker met de poëzie: de dichter is helemaal vrij in zijn creatie en ook de lezer is dat. Je bent niet verplicht om Kouwenaar te lezen, je kunt ook kiezen voor Herman De Coninck. Voor de rechtstaal geldt dat niet: je hebt als rechtzoekende geen keuze en juridische teksten hebben vaak ingrijpende gevolgen in je dagelijkse leven, in tegenstelling tot de poëzie. Voor mij lag de aandacht in de colleges taalbeheersing dan ook meer op oefeningen in tekstopbouw, argumentatiestructuur enzovoort dan op de klassieke taalzuivering op woord- en zinsniveau.

Hoe staat u dan tegenover de klassieke 'taalfouten', de belgicismen, gallicismen en zo meer?

Als taalbeheerser probeer ik natuurlijk zo correct mogelijk te schrijven. Ik heb dat zelf ervaren bij het schrijven van het dagboek dat ik vorig jaar publiceerde. Ik wilde natuurlijk ook in Nederland gelezen worden en probeerde daarom zo standaardtalig mogelijk te schrijven, maar de verschillen zijn soms toch groter dan we denken. Ik heb me zoveel mogelijk aangepast, behalve als dit ten koste van de eigenheid van het werk zou gaan. Zo schrijf ik ergens dat ik naar de dienst spoedgevallen van het ziekenhuis moest. Die dienst blijkt in Nederland de dienst spoedeisende gevallen te heten. In zo'n geval kies ik voor de Vlaamse benaming: de dienst die ik beschrijf, is een Vlaamse dienst die nu eenmaal 'de spoedgevallen' heet.

In dat opzicht is het erg verrijkend om veel contacten met Nederlanders te hebben. Bij het maandblad *Streven*, waarvan ik redacteur ben, hebben we een gemengde Nederlands-Vlaamse redactie met peer review. Wij accepteren taalvariatie, maar streven naar maximale begrijpelijkheid in het Noorden en het Zuiden.

Liever boeiend dan correct

Trouwens, je moet wel correct schrijven, maar in de eerste plaats toch ook empathie hebben voor je toekomstige lezer, en dat geldt zowel voor juristen als voor romanschrijvers. Het belangrijkste is dat je boeiend schrijft, want anders word je sowieso niet gelezen. Gebruik dan ook alle retorische middelen die ter beschikking zijn. Je kunt dat leren. Schrijven is een vorm van manipuleren, zonder de negatieve connotatie ervan. Leer manipuleren in je tekst, om die zo goed mogelijk over te brengen en je tekstdoel te bereiken. Zo vraagt de openbare aanklager een veroordeling en de advocaat van de beklaagde de vrijspraak op basis van net dezelfde feiten. De hele juridische beoordeling komt tot stand in en door taal en door manipulatie van en door de taal. In de politiek wordt er daarom vaak met opzet vaag geschreven of gecommuniceerd, evenzeer een bewuste manipulatie met als doel juist niét begrepen te worden. Joop den Uyl, de Nederlandse oud-premier, kon dat voortreffelijk. Hij sprak altijd in drieledige voorbeelden. Zo creëerde hij de illusie van een gestructureerd en gefundeerd antwoord, ook al pasten de drie voorbeelden helemaal niet bij elkaar. Belangrijk is om je van die strategieën en technieken bewust te zijn en ze zelf ook te beheersen.

Hebt u een evolutie gezien in de taalbeheersing van de studenten tijdens de jaren dat u les gaf?

Mondeling is er zeker een achteruitgang. Vroeger probeerden de studenten in de les en in universiteitsgebouwen nog standaardtaal te spreken, nu doen ze veel minder moeite meer. Antwerps dialect wordt onderling gewoon aanvaard. Ook bij de juristen wordt het trouwens erger: je hoort nu zelfs advocaten dialect spreken in de rechtszaal. Terwijl taalbeheersing juist het beheersen is van verschillende varianten. Thuis spreek je uiteraard anders dan op het werk, anders word je gewoon onuitstaanbaar. Maar er moet toch wel een cultuurtaal blijven: auteurs moeten in staat zijn alle emoties uit te drukken in de standaardtaal. *De Fixkes* en *Flip Kowlier* zijn charmant en heel aangenaam om naar te luisteren, maar mogen niet de norm worden.

Schriftelijk zie ik dan weer een ontwikkeling in positieve zin. Als ik het studentenblad *Dwars* van de Antwerpse studenten lees, constateer ik dat de teksten goed geschreven en gestructureerd zijn. Zonder het te kunnen bewijzen hoop ik dat het mede de vrucht is van goed onderwijs in de taalbeheersing, met voldoende reflectie over wat taalbeheersing is. Vroeger moesten we gewoon maar essays schrijven: al doende leert men wel. Nu worden genres en hun kenmerken uitgelegd en bestudeerd en dat helpt voor de praktijk. Bij de academische schrijfvaardigheid, de academic writing, blijft er wel nog een probleem. Misschien ging vroeger alles ook niet goed, maar veel studenten moeten op dit vlak nog bijleren. De pc is daarin niet altijd een voordeel: hij nodigt uit tot snel, maar ook nonchalant werken, zeker als je vervolgens op je snel maar slecht geschreven tekst een mooie lay-out kunt plakken.

Op dat vlak zie ik de toekomst veeleer somber in. Er is een structureel probleem van de begeleiding: om iemand goed te leren schrijven, moet je hem individueel begeleiden, zijn teksten corrigeren en ze opnieuw laten schrijven. Dat vraagt massa's corrigeerwerk en daarvoor krijgen we eenvoudigweg niet het nodige personeel.

En uw eigen toekomst? Komt er nog meer literair werk?

Misschien wel, maar er komt zeker geen vervolg op het persoonlijke dagboek. Ik heb al wat aantekeningen liggen; alleen weet ik nog niet welke vorm die juist zullen krijgen. En daarnaast blijf ik actief als voorzitter van het Vlaams Fonds voor de Letteren, bij het Walschapgenootschap. Ik kan me ook meer met mijn kleindochter bezighouden. En eindelijk kan ik lezen wat ikzelf prettig vind, niet omdat het moet om bij te blijven voor mijn lessen.

Taalwerk

Werkwoordsvolgorde.

De kameleon van de Nederlandse taal

EVIE COUSSÉ

De plaatsing van werkwoorden in de zin is een steeds terugkerend thema in de neerlandistiek. In het bijzonder is veel aandacht besteed aan de onderlinge volgorde van het hulpwerkwoord en het voltooid deelwoord in de

bijzin. In de volgende zinnestjes wordt geïllustreerd dat naast de volgorde voltooid deelwoord - hulpwerkwoord (zin 1) ook de omgekeerde volgorde hulpwerkwoord - voltooid deelwoord (zin 2) mogelijk is:

Wat is de laatste film die je gezien hebt?

(groene volgorde)

Wat is de laatste film die je hebt gezien?

(rode volgorde)

Het is in de neerlandistiek gebruikelijk geworden om beide volgordevarianten respectievelijk de groene en de rode volgorde te noemen. Die termen verwijzen naar het kleurgebruik op de dialectkaarten van Anita Pauwels uit de jaren vijftig die de werkwoordsvolgorde in het Nederlandse taalgebied illustreren. Het bijzondere aan die groene en rode volgorde is dat de keuze tussen een van beide volgordevarianten in principe vrij is. Ga zelf maar eens na bij de twee voorbeeldzinnestjes. Het is erg moeilijk om de vinger te leggen op het precieze verschil in het gebruik van de groene en de rode volgorde.

Aan u de keuze

De keuze tussen de groene en de rode volgorde is dus in principe vrij in het Standaardnederlands. Toch moeten sprekers in het taalgebruik steeds onvermijdelijk de keuze maken tussen een van beide volgordevarianten. Vanaf de jaren vijftig is in de neerlandistiek geprobeerd de factoren die de keuze beïnvloeden in het concrete

taalgebruik bloot te leggen. In een recente bijdrage van Gert De Sutter in *Over taal* (jaargang 2007 nummer 3) is al een uitvoerig overzicht gegeven van factoren die de keuze voor de groene of de rode volgordevariant sturen. Ik zal enkele van die factoren even in herinnering brengen.

Om te beginnen bepaalt de regionale herkomst van de spreker de voorkeur voor de groene dan wel de rode werkwoordsvolgorde. Zo zijn Nederlanders in het algemeen meer geneigd om de rode volgorde te kiezen dan Vlamingen. Daarnaast draagt ook de mate van formaliteit van een tekst of gesprek bij tot een verschillende voorkeur voor de groene of rode volgorde. In spontaan taalgebruik wordt meer de groene volgorde gekozen dan in formele omstandigheden waar sprekers scherper op hun woorden letten. Naast die taalexterne factoren zijn ook diverse taalinterne factoren blootgelegd die de keuze tussen de groene en rode volgorde bepalen. Zo is de keuzevrijheid op het vlak van de werkwoordsvolgorde in verband gebracht met het streven naar een ideaal ritme in de zin. De wisselende plaatsing van het onbeklemtoonde hulpwerkwoord vóór of achter het voltooid deelwoord zou de spreker in staat stellen een ideale opeenvolging van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen te bereiken aan het einde van de zin. Het korte overzichtje van mogelijke factoren voor de groene en rode volgorde laat zien dat de werkwoordsvolgorde in de bijzin een echte kameleon is die van 'kleur' verandert naar gelang van de context waarin hij voorkomt.

Een historische blik op de zaak

Het bestaande onderzoek naar de groene en rode werkwoordsvolgorde heeft blootgelegd hoe sprekers van het Nederlands om uiteenlopende redenen voor de ene dan wel de andere volgordevariant kiezen. We kunnen ons

---

echter ook de vraag stellen waarom er überhaupt een keuze tussen de twee volgordevarianten in het moderne Nederlands bestaat. Waar komt met andere woorden de variatie in de werkwoordsvolgorde vandaan? In mijn proefschrift – dat ik recent afgerond heb aan de Universiteit Gent – staat de hypothese centraal dat de hedendaagse volgordevariatie het resultaat is van een taalverandering in volle ontwikkeling. Het uitgangspunt hierbij is dat verandering onvermijdelijk variatie met zich brengt, niet alleen in de taal, maar ook in de andere domeinen van het leven. Ik zal deze gedachte verduidelijken met een parallelle technologische verandering uit het dagelijkse leven.

Decennialang is de vaste telefoon het medium bij uitstek geweest om over grote afstand mondeling met elkaar te communiceren. Recent heeft de mobiele telefoon zijn intrede gedaan op de communicatiemarkt. In de beginjaren van de mobiele telefoon hadden we nog te maken met een snufje dat vooral door zakenlui en later ook door jongeren werd gebruikt. Tegenwoordig is de mobiele telefoon echter gemeengoed geworden en is hij niet meer uit ons dagelijkse leven weg te denken. Die technologische ontwikkeling toont hoe een introductie van een innovatie leidt tot een periode van concurrentie tussen een oude technologie (de vaste telefoon) en de nieuwe innovatieve technologie (de mobiele telefoon). Voor de hedendaagse jeugd, die het moment waarop de mobiele telefoon op de markt kwam niet meer heeft meegemaakt, lijkt het alsof beide types telefoon er altijd geweest zijn. Maar de ouderen onder ons weten dat we te maken hebben met een verandering waarbij de vaste telefoon stelselmatig terrein verliest ten opzichte van de mobiele telefoon.

Ook de hedendaagse variatie tussen de groene en rode volgorde kan een geval zijn van een verandering in volle ontwikkeling waarbij een van beide varianten de andere aan het wegconcurreren is. Dat scenario zou kunnen verklaren waarom beide volgordevarianten in het moderne Nederlands naast elkaar voorkomen.

Op zoek naar de historische wortels

Om zicht te krijgen op de precieze voorgeschiedenis van de moderne werkwoordsvolgorde heb ik in mijn proefschrift een corpus historische teksten onderzocht dat teruggaat tot de vroegste geschreven bronnen in het Nederlands vanaf de dertiende eeuw. Op die manier heb ik veranderingen in de werkwoordsvolgorde kunnen traceren vanaf de eerste overgeleverde bronnen van het Nederlands tot vandaag. Het corpusonderzoek op 6008 bijzinnen toont dat de werkwoordsvolgorde in het Nederlands in de loop van de tijd gevoelig veranderd is.

In het vroege Middelnederlands uit de dertiende eeuw komt de groene volgorde naast de rode volgorde voor. De volgende corpusvoorbeelden uit twee oorkonden illustreren de toenmalige volgordevariatie bij hetzelfde voltooid deelwoord *gegeven*:

- (1) daer hi ons ghenen dach of *heuet ghegheuen* (1284)
- (2) onse brieve die wi hem hier voermaels daer op *ghegheven hebben* (1291)

In de loop van de veertiende eeuw neemt het aandeel bijzinnen in het onderzochte corpus met de groene volgorde stelselmatig toe ten koste van de bijzinnen met de rode volgorde. Tegen de vijftiende eeuw is de rode volgorde volledig weggeconcurrerd en blijft de groene volgorde als enige variant over. In de volgende twee zinnen wordt het gebruik van de groene volgorde geïllustreerd in een bijzin met *hebben* en een met *zijn*:

- (3) soe die guede luden vanden gerecht *vernomen hebben* dat hemluden noch der ghemeente in gheenrewijs en staet te liden (1416)
- (4) dat wel ende vaste *ghecostumeert es* binnen Ghend dat alle maniere van huussen staende binnen scephendomme van Ghend schuldich syn ghedeelich te sine als cateile (1411)

In de loop van de vijftiende en de zestiende eeuw is de groene volgorde dé dominante werkwoordsvolgorde in de bijzin. Aan die stabiele volgorde situatie komt een einde in de loop van de zestiende eeuw met de hernieuwde introductie van de rode volgorde. Die ontwikkeling zorgt ervoor dat er opnieuw variatie ontstaat in het Nederlands tussen de rode en groene werkwoordsvolgorde. In de loop van de volgende eeuwen neemt het aandeel rode volgorde in de bronnen toe totdat we de moderne verdeling bereiken waarbij de rode volgorde frequent naast de groene volgorde voorkomt.

De korte schets van de veranderende werkwoordsvolgorde laat zien dat de moderne volgordevariatie een momentopname is in een taalverandering die aan het einde van de zestiende eeuw is ingezet en die nog in volle ontwikkeling is. Hierbij is de rode volgorde de innovatieve variant die de groene volgorde door de eeuwen heen stelselmatig aan het wegconcurreren is. Dat scenario van taalverandering biedt een antwoord op de vraag waar de hedendaagse volgordevariatie vandaan komt. Het roept evenwel ook de nieuwe bijkomende vraag op waarom de rode volgorde aan het einde van de zestiende eeuw überhaupt naast de groene volgorde in de taal is geïntroduceerd.

Het grote waarom

Het is niet gemakkelijk om een antwoord op de vraag te vinden waarom een talige innovatie tot stand komt. In tegenstelling tot bijvoorbeeld technologische innovaties zoals de mobiele telefoon worden vernieuwingen in de taal doorgaans niet geïntroduceerd door één enkele uitvinder of een team van ingenieurs. Taalverandering is het werk van talloze individuen die dag in dag uit kleine nieuwigheden in hun taal introduceren die soms aanslaan, maar vaak ook als eendagsvliegen weer uit de taal verdwijnen. Een verklaring voor het ontstaan van een talige innovatie kan dan ook niet meer zijn dan een beredeneerde gok op basis van gefragmenteerde gegevens uit het verleden.

Het ligt voor de hand om de introductie van de rode volgorde aan het einde van de zestiende eeuw toe te schrijven aan het ontstaan van de factoren die vandaag nog de rode volgorde stimuleren. Ik heb in mijn proefschrift echter geen overtuigend bewijs gevonden dat er in de zestiende eeuw taalveranderingen zijn voltrokken die direct in verband gebracht kunnen worden met de rode volgorde. De introductie van de rode volgorde lijkt met andere woorden niet gemotiveerd te zijn geweest door een simultane taalverandering.

Daarnaast kan de introductie van de rode volgorde gezien worden als een onafhankelijke innovatie die op eigen kracht een plaatsje in de taal veroverd heeft. In de onderzochte corpusteksten zijn aanwijzingen dat de introductie van de rode volgorde gezien kan worden als een hernieuwd gebruik van de oude rode volgorde uit de dertiende en veertiende eeuw. Die rode volgorde ging in de vroegste bronnen typisch gepaard met de aanwezigheid van een direct object vlak achter de werkwoordcluster, zoals in volgende zinnen:

- (5) dat die van sente ians huus in ghent *hebben ghegheven* i cort ghemet lants in zaemslacht ter iden in dockinpolre an de suut side den groude pit Den ghashuse van ghent iaer lix omme xi sol herflic (1280)
- (6) dat wij *hebben ghesien* eens hedels mans lettren heren florens sgrauen van holland beseghelt met sinen seghele onheblameers ende wel sprekende in desen woerden (1294)

Door een zinsdeel achter de werkwoordcluster te plaatsen kunnen taalgebruikers de nadruk leggen op het belang van dat stuk van de mededeling. Sinds de vijftiende eeuw is het echter niet meer mogelijk om zinsdelen als een direct object nog op die manier te benadrukken. In het moderne Nederlands zijn we immers verplicht om het direct object vóór de werkwoordcluster te plaatsen.

De belangrijkheid van een direct object kan nog wel benadrukt worden door een intonatieaccent in het gesproken taalgebruik of – zo wil ik argumenteren – door het gebruik van de rode volgorde. Volgens die denkpijpe is de typische gebruikscontext van de rode volgorde in de dertiende en veertiende eeuw na verloop van tijd een onderdeel geworden van de betekenis van de volgordevariant zelf. Op basis van die nieuwe betekenis is de rode volgorde na het wegvallen van zijn oorspronkelijke gebruikscontext ingezet in de moderne contexten waar we de rode volgorde vandaag ook nog gebruiken. We kunnen zo de introductie van de rode volgorde vanaf de zestiende eeuw zien als een vorm van recyclage waarbij een in onbruik geraakte vorm in de taal heropgevoerd wordt en voor een nieuwe functie wordt ingezet.

Evie Coussé is als aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen verbonden aan de Universiteit Gent. Haar proefschrift 'Motivaties voor volgordevariatie. Een diachrone studie van werkwoordsvolgorde in het Nederlands' heeft ze op 30 mei 2008 verdedigd in Gent.

e-mail: evie.cousse@ugent.be

Dossier

**‘In hoofde van het personeelslid is het uitoefenen van occasioneel thuiswerk op geen enkel ogenblik een recht.’
Over ongeloofwaardige interne communicatie**

KARL HENDRICKX

Werkgevers beseffen nog altijd te weinig het belang van goede, snelle en vooral consistente interne communicatie. Zo geven de toon en formulering van een bericht soms (ongewild) een heel andere boodschap (over de houding van het management) weer dan louter uit de inhoud

blijkt. Een praktijkvoorbeeld waarbij een overheidsdienst het thuiswerk wil invoeren, maar dat blijkbaar niet echt van harte doet.

Mee met de trend

Onlangs kreeg ik een mooie *case* — zoals dat tegenwoordig heet — doorgespeeld van interne communicatie die eigenlijk zichzelf ontkracht. Uit de toon en formulering bleek immers het tegendeel van wat door de inhoud werd verkondigd.

Een overheidsdienst wil meegaan met zijn tijd en zich van het wat stoffige ambtenarenimago ontdoen. Door middel van projecten over allerlei aspecten van het werk (van dossierbehandeling tot humanresourcesbeheer) kan het personeel aan het management vernieuwingen voorstellen. Een van de voorstellen van het project over het humanresourcesbeheer is de invoering van thuiswerk. Als ze kunnen thuiswerken, hoeven personeelsleden niet langer in de file te staan, sparen ze tijd van het woon-werkverkeer uit en kunnen ze de combinatie werk-gezin beter organiseren.

Het management besluit op het verzoek in te gaan. Na de principebeslissing wordt een eerste procedure

opgesteld, die besproken wordt met de vakorganisaties en ook aangepast wordt op basis van hun suggesties. Zo wordt een uiteindelijke procedure voor thuiswerk goedgekeurd, wat in een traditionele overheidsorganisatie met vaste aanwezigheid van alle ambtenaren en controle door een prikklok toch een stevige ommezwaaai in het beleid is. Een uitgelezen kans dus voor het management om via de interne communicatie van deze beslissing de wil tot vernieuwing goed in de verf te zetten.

Reglement

De communicatie van deze beslissing blijkt echter op heel wat punten te haperen. In een organisatie waar traditioneel topdown wordt gecommuniceerd via officiële notulen van vergaderingen en dienstorders was dit een ideale kans om rechtstreeks via mail, via het intranet of via een nieuwsbrief of iets dergelijks te communiceren. Niettemin koos het management ervoor de klassieke weg te bewandelen en alles in een ‘reglement’ te gieten dat werd verspreid via intranet, met een weinigzeggende aankondigingsmail.

Nomen est omen

De beslissing om thuiswerk toe te staan wordt dus aangekondigd via een *reglement*. Geen procedure, werkwijze of handleiding maar meteen een ‘reglement’. De toon is gezet. Bovendien heet het ding voluit ‘Reglement betreffende het occasioneel thuiswerk’. Uiteraard moeten er regels zijn om het thuiswerk te organiseren, al is het maar om in orde te zijn met de verzekering, om te regelen of de thuiswerker recht heeft op een maaltijdcheque of om te bepalen of de werkgever de internetkosten terugbetaalt of niet. Maar tussen *handleiding* en

---

reglement ligt toch een wereld van verschil in toonzetting, terwijl de inhoud uiteindelijk op hetzelfde neerkomt.

Dienstonoedwendigheden

Dat het management van de overheidsdienst voorzichtig te werk wil gaan en niet meteen zijn personeel drie dagen per week wil zien verdwijnen, is te begrijpen. De inleiding begint met een verwijzing naar die reserves, in niet bepaald modern Nederlands:

Omwille van dienstonoedwendigheden kan het aangewezen zijn dat een personeelslid bepaalde concrete taken thuis bestudeert of afwerkt. Het eigene aan zulke vorm van 'occasioneel thuiswerk' is dat het kwantitatief aandeel van de werkzaamheden dat thuis wordt verricht klein is in verhouding tot de totale werktijd, en dat het thuiswerk niet gebeurt volgens een vaste regelmaat.

Wie van plan was twee vaste dagen thuis te werken, is dus de sigaar. Maar dat is een beleidsbeslissing waarvoor het management wellicht zijn redenen heeft. De manier waarop ze wordt gecommuniceerd is echter bijzonder negatief en afstandelijk. Nergens wordt gesproken over een vernieuwing, een kans om bepaalde taken sneller, efficiënter, rustiger uit te voeren dan op kantoor, waar bijvoorbeeld vaak stoorzenders (mails, telefoons, lastige zeurkousen) opduiken. Er wordt alleen benadrukt dat je maar beter niet te veel thuis werkt en zeker niet volgens een vast patroon. Niet bepaald een binnenkomer om enthousiast van te worden.

In regel

Na de inleiding volgt een kopje 'procedure', waarbij concreet wordt uitgelegd aan wie en op welke manier je toestemming moet vragen. Ook daarbij krijgt degene die zin zou hebben een occasioneel dagje thuis te werken meteen nog een waarschuwing:

Het is belangrijk dat deze procedure strikt wordt gevolgd: bij elke betwisting (bijvoorbeeld in geval van een arbeidsongeval) wordt zo het bewijs geleverd van de aanvraag en de goedkeuring door de leidende ambtenaar, en wordt aangetoond dat het personeelslid in kwestie in regel is.

Inhoudelijk gezien is deze vermelding uiteraard volkomen terecht. Het pleit voor het management dat het de werknemers geen risico's in verband met aansprakelijkheid wil laten lopen. Maar ook hier

is de communicatie allesbehalve geslaagd. Terwijl dit inhoudelijk voor de werknemers juist een bescherming is en de werkgever dat positieve aspect in de verf zou kunnen zetten ('het management vindt het belangrijk dat u te allen tijde gedekt blijft door de verzekering op de arbeidsongevallen'), wordt ook dit weer omgezet in een vermanend vingertje aan het adres van slechte leerlingen.

Nauwgezette naleving

Na het deeltje 'procedure' volgen nog 'principes'. De principes blijken veertien punten te zijn waarin alle aspecten van thuiswerk worden geregeld. En mocht een werknemer traag van begrip zijn, dan wordt hem nog eens duchtig ingepeperd dat hij het best rigoureuus de regeltjes volgt. Als intro van de principes lezen we immers:

De volgende principes en afspraken vormen het kader waarbinnen occasioneel thuiswerk wordt toegestaan. Het personeelslid dat thuiswerk aanvraagt, verplicht zich ertoe om deze principes zo nauwgezet mogelijk na te leven. Elke inbreuk kan aanleiding geven tot het verder weigeren van de mogelijkheid tot occasioneel thuiswerk.

Ziezo. En nu gaat het management de 'principes en afspraken' even opsommen:

1. *Het occasioneel thuiswerk steunt beiderzijds op vrijwilligheid; het kan dus nooit verplichtend worden opgelegd. In hoofde van het personeelslid is het uitoefenen van occasioneel thuiswerk op geen enkel ogenblik een recht.*
2. *De opportunititeit van het occasioneel thuiswerk moet voortvloeien uit de aard van de taak en de concrete vereisten van het dossier, zoals opgegeven in de aanvraag. Deze taakomschrijving moet het voor de leidende ambtenaren mogelijk maken om de resultaten van het occasioneel thuiswerk te beoordelen.*
3. *Uit de aard van de procedure vloeit voort dat het occasioneel thuiswerk op voorhand wordt aangevraagd en toegestaan. Het systeem leidt dus niet tot automatismen in de toekenning van thuiswerk.*
4. *De beslissing tot het toestaan van occasioneel thuiswerk ligt bij de leidende ambtenaren; zij zijn het best geplaatst om in een concrete omstandigheid in te schatten of thuiswerk de best mogelijke handelwijze is.*

Pas vanaf 'principe 5' komen de praktische afspraken aan bod voor thuiswerk, zoals bereikbaarheid per telefoon of mail, maaltijdcheques, inloggen op het netwerk, terugbetaling van kosten enz. Voor je daar geraakt, heb je eerst nog de vier bovenstaande principes te

---

verteren gekregen (onderstrepingen trouwens overgenomen uit het geheel).

Als je daarna nog enthousiast bent om thuiswerk te vragen, ben je een geboren optimist. De formulering is louter negatief: *nooit, verplichtend, op geen enkel ogenblik, niet*. Er wordt vooral benadrukt dat het eigenlijk het management is dat ad hoc beslist. Als werknemer heb je er dus – louter na het lezen van dit reglement, de informele contacten laat ik even buiten beschouwing – geen enkel zicht op of je verzoek tot thuiswerk enige kans maakt om te worden aanvaard. Het is immers zeker geen recht, je moet je aanvraag motiveren, maar de beslissing ligt helemaal bij de leiding. Als afschrikking kan dit tellen.

De tekst straalt duidelijk wantrouwen uit van het management ten opzichte van thuiswerk en in feite ten opzichte van de prestaties van het personeel in het algemeen. Onderhuids blijkt het management te vrezen voor profiteurs die rustig in hun tuin een boekje lezen of nog snel een slaapkamer behangen terwijl ze ‘thuiswerken’.

Duidelijkheid eerst?

Doet de werkgever er nu verkeerd aan duidelijke regels op te stellen? En is het niet zijn goed recht om bij een dergelijk systeem in het begin wat afwachtend te zijn? Uiteraard wel. Niemand zal betwisten dat duidelijke afspraken wrevel en problemen achteraf kunnen voorkomen. Maar opnieuw geldt dat de werkgever exact dezelfde inhoud en zelfs grotendeels dezelfde boodschap kan op een positievere en meer opbouwende manier communiceren. Waarom wijst het management er niet op dat dit een proefproject is en dus nog vrij beperkend wordt toegepast? En dat de rechten van de werknemers aldus beter beschermd zijn? Dat het een nieuwe stap in een moderniserings- of vernieuwingsproject is die, als iedereen de regels volgt, ongetwijfeld vlot en tot ieders tevredenheid zal verlopen? En als het management al reden heeft om te twijfelen aan de motivering van zijn personeel om thuis te werken, dan komt het er gewoon op aan de thuis geleverde prestaties in de gaten te houden, veeleer dan op voorhand te dreigen.

Consequentie

Je kunt uit deze vorm van communiceren alleen maar besluiten dat de werkgever in dit geval zelf niet gelooft in het systeem dat hij heeft goedgekeurd. Misschien is dat in werkelijkheid niet zo, maar de negatieve formulering en de dreigende taal geven alvast de indruk dat de werkgever dit systeem onder druk van het personeel, de vakbonden of wie dan ook tegen zijn zin heeft goedgekeurd. Dat kan toch niet de bedoeling zijn: als werkgever wil je toch op zijn minst de indruk geven dat je achter je eigen beslissingen staat en ze consequent verdedigt. In dat geval lijkt een positieve, constructieve communicatie over een dergelijke vernieuwing een veel betere keuze voor alle partijen.

Eufemistische peptalk

Uiteraard moet de overheidsdienst in kwestie, om van zijn stoffige imago af te geraken, niet meteen naar het andere uiterste gaan dat je wellicht in veel privébedrijven aantreft. Om de verkoop nog wat op te vijzelen en de winstmarge nog wat te vergroten, bombarderen werkgevers hun personeel daar met ongevraagde peptalk, die vaak een bittere ondertoon heeft. *U zult binnenkort de kans krijgen om uw talent en kennis nog meer te benutten* staat dan synoniem voor *er wordt gesnoeid in het aantal banen, u zult harder moeten werken*. Of: *u krijgt de kans nieuwe uitdagingen aan te gaan en uw veelzijdigheid te optimaliseren*, waarbij een ervaren personeelslid al weet dat er gedwongen overplaatsingen zullen plaatshebben of dat je er gewoon de taken van iemand anders bovenop krijgt.

Een dergelijke goednieuwsshow met dubbele bodem is evenmin een goede communicatiestrategie, en uiteraard moet die communicatiestrategie aansluiten bij de cultuur en de traditie van het bedrijf of de instelling, maar bovenstaand voorbeeld uit de overheidssector doet die cultuur en traditie toch geen eer aan.

Karl Hendrickx is redacteur bij het Rekenhof.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Te boek

Publieksgerichte bedrijfsjournalistiek: dien maar op!

MARIANNE BOONE

Een blad, of een site is als een cafetaria met gerechten voor iedereen. Bij het vaststellen van het assortiment is het niet alleen van belang ervoor te zorgen dat elke klant aan zijn trekken komt, maar ook dat er geen gerechten blijven staan en moeten worden weggegooid, omdat ze zijn bedorven' (blz. 72). Met deze vergelijking wil Leon de Wolff in *Publieksgerichte bedrijfsjournalistiek (PB)* attenderen op het belang van een goede redactionele formule voor publieksgerichte bedrijfsjournalistiek: de juiste dingen doen zowel voor de leiding als voor de werknemers van een bedrijf, en dat op de juiste manier. Het klinkt evident en vrij simpel, maar dat is het in de praktijk niet.

Tussen de soep en de patatten?

In tegenstelling tot de gangbare publieksjournalistiek met een hoge mate van professionalisering, verloopt het journalistieke bedrijf binnen organisaties niet altijd even professioneel. Dat ligt niet noodzakelijk aan de kennis en kunde van de bedrijfsjournalisten zelf, maar aan andere factoren: een baas die graag met een grote foto erbij in een interview in het bedrijfsblad wil staan, een intranet dat schittert van de technologische hoogstandjes, maar niet de levensnoodzakelijke bedrijfsinformatie bevat, enzovoort. Herkent u dat?

Als bedrijfsjournalist heb je wel vaker met dat soort vervelende situaties te maken. Zaak is om daar op een professionele manier mee om te gaan, of beter nog om die vervelende situaties te voorkomen. Dat kan via een uitgewerkt stappenplan.

Voor Leon de Wolff daarmee begint, wijst hij op de moeilijke positie die de bedrijfsjournalist heeft. Bedrijfsjournalistiek moet tegelijkertijd twee functies vervullen: een voor het bedrijf en een voor de doelgroep. Bedrijfsjournalistiek zoekt naar overeenkomsten tussen de belangen van deze groepen en probeert ze te integreren.

Bedrijfsjournalistiek is dus een serieus en complex vak. Dat doe je niet eventjes tussendoor.

Het recept: een 12-stappenplan

In twaalf stappen begeleidt Leon de Wolff de bedrijfsjournalist in het proces van het maken van een goed journalistiek product.

De eerste vraag is wat de kenmerken zijn van het publiek op wie de publieksgerichte bedrijfsjournalist zich richt. De tweede vraag gaat over de kernfuncties van je publieksgerichte medium: wat wil de lezer in de kern weten, of voelen? Wil het bedrijf de agenda beïnvloeden, issues inkaderen, vaardigheden tonen, gedrag beïnvloeden, of het bedrijfsbeeld scherper maken?

Met welk medium kun je vervolgens de gewenste functies het best bereiken? Deze vraag naar de ideale mediamix wordt behandeld in vraag 3. In vraag 4 worden de kernfuncties uitgewerkt in een (blad)formule. Het opsporen van interessevelden komt aan bod in vraag 5. Vraag 6 en 7 behandelen de functies en de perspectieven van tekst en beeld. Toon en taalgebruik worden het onderwerp van vraag 8. Vraag 9 gaat in op de bouwstenen van vormgeving en op de effecten van vormgeving op de verwachting van de lezers. Samengestelde producties en waarom ze noodzakelijk zijn, worden toegelicht in vraag 10. Vraag 11 houdt zich bezig met het belang van functionele terminologie voor het opstellen van praktische formules en vraag 12 met de functionele methode voor praktisch onderzoek.

Leon de Wolff spreekt duidelijk met kennis van zaken en uit ervaring. Wat ik jammer vind, is dat hij zijn gerechten niet wat meer gekruid heeft met concreet uitgewerkte voorbeelden. Ik mis het zout op de patatten.

Leon de Wolff, *Publieksgerichte bedrijfsjournalistiek*, Den Haag, Logeion (Cahiers Bedrijfsjournalistiek), 2008, ISBN 978 90 804057 9 0, 14,95 euro.

Te boek

SpreekTaal

ELKE PETERS

In onderzoek naar vreemde-taalverwerving wordt er de laatste jaren steeds meer aandacht besteed aan ‘taalstructuren en uitdrukkingen’. Dit wordt onder meer geïllustreerd door de talrijke boeken en wetenschappelijke artikelen die over dit thema verschijnen (Lewis, 1997; Meunier & Granger, 2008; Schmitt, 2004). In de (Engelstalige) literatuur spreekt men in deze context ook wel van *formulaic sequences*, *prefabricated chunks*, *conventionalised forms*, *multiword units*, en *ready-made utterances*. Het onderzoek richt zich vooral op hoe studenten vreemde talen zulke uitdrukkingen gebruiken en verwerven. Het is dan ook een plezier om te kunnen vaststellen dat recente wetenschappelijke inzichten en evoluties ook hun weg naar leerwerken vinden. *SpreekTaal. Gesprekken voeren in 5 talen* is namelijk geen gewoon taalleerboek, maar een werk dat frequente taalstructuren en uitdrukkingen in vijf talen bevat (Nederlands, Engels, Frans, Duits, Spaans). Het biedt een overzicht van de belangrijkste taalstructuren die we nodig hebben in onze dagelijkse communicatie, zoals iemand begroeten, iemand bedanken, iemand de weg tonen of iemand uitnodigen. Voorbeelden van de laatste communicatieve handeling zijn onder andere *Tienes planes para esta noche?*; *Que faites-vous ce soir?*; *Heb je al plannen voor vanavond?*; *Have you got any plans for tonight?*; *Was haben Sie heute Abend vor?*

SpreekTaal, uitgegeven bij De Boeck, is ingedeeld op basis van communicatieve functies (bijvoorbeeld iemand verwelkomen) en niet op basis van de verschillende talen. Je vindt als lezer dus geen vijf hoofdstukken die elk overeenkomen met één taal. Doordat de auteurs gekozen hebben voor deze indeling, zie je in één oogopslag in vijf talen hoe je iemand moet verwelkomen. Concreet bestaat *SpreekTaal* uit vijf delen, die worden afgesloten met een trefwoordenregister: 1) gesprek organiseren, 2) informatie uitwisselen, 3) spreken over

meningen en gevoelens, 4) interactie en 5) specifieke contexten. Elk van deze vijf delen is verder opgesplitst in communicatieve functies. Zo vind je bijvoorbeeld onder deel 3 ‘Spreken over meningen en gevoelens’ de subthema’s mening formuleren, positieve gevoelens uiten en negatieve gevoelens uiten. Concreet gaat het bij het subthema ‘positieve gevoelens uiten’ over tevredenheid/bewondering (bv. *Es una gran alegría*; *Je suis ravi(e)*; *Wat ben ik blij*; *I’m really happy*; *Das freut mich!*), opluchting (bv. *Menos mal!*; *Heureusement*; *Gelukkig*; *Thank God for that*; *Was für ein Glück*), positieve verrassing (bv. *Que buena noticia*; *Quelle bonne nouvelle*; *Dat is goed nieuws*; *That’s really good news*; *Das ist aber eine gute Nachricht*) en ten slotte interesse (bv. *Que interessante*; *C’est très intéressant*; *Wat interessant*; *I’m really interested*; *Wie interessant*). Aan deze lijst van taalstructuren gaat een algemene inleiding over de indeling en de doelstellingen van het werk vooraf. Jammer genoeg wordt er geen uitleg gegeven bij de selectie van de verschillende communicatieve functies. Met name het laatste deel over specifieke contexten (Aan de receptie; Op bezoek; Op café/restaurant; In de winkel; Telefoneren) had meer uitleg kunnen gebruiken.

Men zou op basis van deze beschrijving de indruk kunnen krijgen dat het hier louter om een opsomming van uitdrukkingen gaat. Dat klopt niet. *SpreekTaal* gaat toch wel verder. Het bevat talrijke verwijzingen naar andere delen in het boek die telkens met een symbool zijn aangeduid. Zo wordt er verwezen naar verwante uitdrukkingen, naar vragen of formuleringen die aan een taalhandeling vooraf kunnen gaan of die een taalhandeling kunnen volgen. Bovendien besteedt *SpreekTaal* ook aandacht aan het register (neutraal, informeel, formeel, vulgair). De taalhandelingen worden afwisselend gepresenteerd tegen een witte of roze achtergrond om aan te tonen dat het om een nieuwe of specifiekere context gaat.

Is *SpreekTaal* nu een bruikbaar leerboek? Het antwoord op deze vraag is ‘ja’. Eerst en vooral vormt *SpreekTaal* voor taalleerkrachten en -docenten een

---

handig en gebruiksvriendelijk naslagwerk dat een overzicht biedt van de frequentste communicatieve functies en bijbehorende taalhandelingen. Verder geeft *SpreekTaal* aan welke structuren een talenstudent eigenlijk onder de knie zou moeten hebben. Een beginnende student moet in de verschillende opgesomde situaties (met één uitdrukking) gepast kunnen reageren, terwijl een gevorderde student over een waaier aan taalstructuren moet beschikken. Doordat *SpreekTaal* bij iedere communicatieve functie meerdere taalhandelingen aanbiedt, is een van zijn belangrijkste troeven de inzetbaarheid in verschillende niveaus, van A1 tot C2. Het hoeft dus zeker niet beperkt te blijven tot de beginnende niveaus A1 en A2 volgens het Europees Referentiekader. Een ander belangrijk pluspunt van *SpreekTaal* is dat het boek niet op zich staat. Er is ook een databank, een elektronisch oefeningenpakket en een pakket met dialogoschema's en rollenspelen. Het leerwerk kan eventueel ook als zelfstudiepakket gebruikt worden.

In het aanbieden van deze communicatieve uitdrukkingen ligt ook de wetenschappelijke waarde van *SpreekTaal*. Ik vertel niets nieuws wanneer ik schrijf dat zulke communicatieve functies en uitdrukkingen cruciaal zijn in een taal én in het leren van een taal. Verschillende studies hebben aangetoond waarom deze uitdrukkingen zo belangrijk zijn (zie bv. Schmitt, 2004). Onze taal bestaat voor een groot deel uit vaste uitdrukkingen en zegswijzen. Voor het Engels zijn er schattingen die variëren van 32 tot 58%. Een tweede argument is dat deze uitdrukkingen (vermoedelijk) als één geheel in ons geheugen worden opgeslagen. Doordat een spreker niet woord voor woord maar de uitdrukking in haar geheel uit het geheugen oproept, heeft hij minder verwerkingstijd nodig. Kortom, uitdrukkingen zijn essentieel, wil men vloeiend leren spreken in een andere taal (Skehan, 1998). Verder hebben onderzoekers kunnen aantonen (Boers et al., 2006) dat het gebruik van zulke taalstructuren bijdraagt tot het meer 'native-like' klinken. Studenten die meer uitdrukkingen gebruiken, worden gepercipieerd als zijnde meer native-like in vergelijking met hun collega's die hier minder gebruik van maken.

SpreekTaal bewijst in elk geval dat het streven naar communicatief taalonderwijs niet gelijkstaat met 'gewoon maar een beetje babbelen', een opvatting die in ons talenonderwijs helaas nog te vaak gehoord wordt. Integendeel, het illustreert het belang van correct gebruikte uitdrukkingen in functie van efficiënte communicatie. *SpreekTaal* biedt een leidraad voor welke uitdrukkingen we nodig hebben en hoe we ze kunnen inoefenen. Onvoldoende aandacht voor communicatieve functies en de taalstructuren die hiermee gepaard gaan, houdt het risico in dat studenten onnatuurlijke constructies gaan produceren. Misschien is het grammaticaal nog wel correct, maar een moedertaalspreker zal toch de wenkbrauwen fronsen. Het uitbouwen van een repertoire aan onmisbare stan-

daarduitdrukkingen is met andere woorden cruciaal met het oog op het vloeiend leren spreken in een vreemde taal. *SpreekTaal* is hiervoor een aangewezen leermiddel.

Ik wil dan ook op gepaste wijze en volledig in de lijn van *SpreekTaal* deze recensie afsluiten:

Ik wil het belang van uitdrukkingen benadrukken.

I do want to stress the importance of formulaic sequences.

Ich möchte unterstreichen, dass Redewendungen sehr wichtig sind.

Mijn besluit klinkt dan ook als volgt:

Ik ben van mening dat *SpreekTaal* een zeer degelijk werk is.

In my opinion, *SpreekTaal* is an excellent book.

Meiner Meinung nach ist *SpreekTaal* ein ausgezeichnetes Lehrwerk.

Literatuur

- Boers, F., J. Eyckmans en H. Stengers (2006). Motivating multiword units. Rationale, mnemonic benefits, and cognitive style variables. In S. Foster-Cohen, M. Medved Krajnovic en J. Mihaljevic Djigunovic (red.), *EUROSLA Yearbook. Volume 6* (pp. 169-190). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lewis, M. (1998). Pedagogical implications of the lexical approach. In J. Coady & T. Huckin (red.), *Second Language Vocabulary Acquisition* (blz. 255-270), Cambridge, Cambridge University Press
- Meunier en Granger (2008) (red.). *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company
- Schmitt, N. (2004) (red.). *Formulaic sequences*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company
- Skehan, P. (1998). *A cognitive approach to language learning*, Oxford, Oxford University Press

---

Patrick Goethals (coördinatie), Petra Campe, Vincianne De Smet, Lieve Jookens, Els Snick, Laurence Swaelens, Ria Van den Hende en Pieter Van Haute, *SpreekTaal. Gesprekken voeren in vijf talen*, Antwerpen, De Boeck, 2007, ISBN 9045521709, 136 blz., 50 euro (boek, oefeningen en databank samen; studenten betalen 33 euro). Te bestellen via www.spreektaal.be.

Te boek

Beterlands

FILIP DEVOS

Ton den Boon, hoofdredacteur van de *Grote Van Dale*, verzamelde in zijn boekje *Beterlands* het *Nederlands van over de grens*, zoals de ondertitel luidt. Dat laatste slaat niet alleen op Zuid-Afrika, Suriname en de Antillen, maar ook op Vlaanderen. Enerzijds bevat *Beterlands* woorden uit Zuid-Afrika, Suriname en de Antillen die 'hun wortels in het Nederlands hebben, maar in onze taal zelf niet (meer) voorkomen'. Vooral voor Afrikaanse en Surinaams-Nederlandse woorden heeft het Nederlands vaak als basis gediend. Zo komt het Afrikaanse *befoeterd* ('in een slecht humeur, slechtgemutst') van het Nederlandse *foeteren* ('mopperen'), maar zelf is het woord in het Nederlands niet in gebruik. Anderzijds bevat *Beterlands* ook 'overzeese, maar vaak Nederlands ogende woorden die niet in Nederland zijn ontstaan, maar die het Nederlands inmiddels omarmd heeft of lijkt te gaan omarmen'. In die groep heeft het Nederlands dus zelf veel geleend. Vooral de Randstedelijke straat- en jongerentaal blijkt nogal schatplichtig aan het Antilliaans bijvoorbeeld (bijv. *dushi* voor 'meisje, schatje'). Die tweedeling lijkt op het eerste gezicht eenduidig. We komen hier op terug.

Met een vrij vage omschrijving gaat het dus om woorden die 'op een of andere manier [...] iets te maken hebben met het Nederlandse Nederlands'. Den Boon pretendeert niet een exhaustieve lijst te geven, wel een 'illustratie van de rijkdom van het 'andere Nederlands' dat vaak wel degelijk 'Beterlands' is'. De auteur wijst regelmatig op de ingeburgerdheid of de inburgeringskans van 'Beterlandse' woorden. Zo waren *alleenloper* (Afrikaans, 'vrijgezel') en *beeldradio* (Afrikaans, 'televisie') vroeger ook bij ons gangbaar. *Aftreplek* (Afrikaans, 'parking, rustplaats') maakt dan weer geen kans tot inburgering. Ook betekenisverschillen komen aan bod (vb. *aartappelskyfies* versus *aardappelschiffes*). Onder de ongeveer 500 opgenomen woorden en uitdrukkingen is vooral het Afrikaans ruim vertegenwoordigd (*aanlyn* voor online; het Nederlandse *aanlijn* staat nog niet in *Van Dale*; of *amperbroekie* voor *g-string* of *tangaslip*).

Ik heb enkele bedenkingen bij het vermeende Vlaamse taalgebruik dat den Boon signaleert. Zo zou *afladen*

(naar het Afrikaanse *aflaai* ('downloaden')) 'vooral in Vlaanderen ingang gevonden hebben'. Dat *donderstorm* in Vlaanderen gangbaar is voor 'onweer' en *gaatjesdrukker* de 'gewone benaming' is voor 'perforator', komt ook vreemd over.

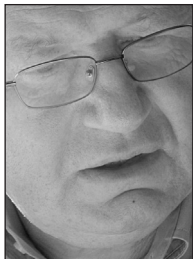
Beterlands bevat, aldus den Boon, 'pakweg 25 Belgisch-Nederlandse woorden [...] die als typisch Vlaams ook in het Nederlands figureren'. In het licht van de tweedeling waarvan supra sprake, moet het dan wel gaan om woorden 'die niet in Nederland zijn ontstaan, maar die het Nederlands inmiddels omarmd heeft of lijkt te gaan omarmen'. Het gaat om volgende lijst van exact 40 woorden: *afpuntlijst* (actielijst), *allee* (komaan; Ton den Boon stelt hier dat Van Dale het onterecht als algemeen Nederlands beschrijft), *amai* (tjongetjonge, oei), *ambe-tant* (vervelend), *apenjaren* (puberteit), *awel* (welnu), *bestemming* (geadresseerde), *betoelagen* (subsidiëren), *bibbergeld* (geventoeslag), *bolwassing* (schrobbering), *buitenwipper* (uitsmijter; niet gebruikt in Nederland, omdat het 'te gemakkelijk een erotische bijgedachte kan wekken'), *bureel* (bureau), *dagdagelijks* (dagelijks), *droogzwierder* (centrifuge), *eenzelveigheidskaart* (identiteitskaart), *flik* (politieagent), *frietkot* (frietkraam), *goesting* (zin), *grieventrommel* (de gezamenlijke klachten over de overheid bij een bepaalde bevolkingsgroep), *hesp* (ham; 'in de zuidelijke delen van Nederland regelmatig aangetroffen'), *holebi* (verzamelnaam voor homo's, lesba's en biseksuelen), *jobstudent* (werkstudent), *kot-madam* (hospita), *kuisvrouw* (poetsvrouw; 'ook gebruikelijk in de zuidelijke delen van Nederland'), *kwatong* (kwaadspreker), *labeur* (zwaar werk), *onthaal* (receptie), *panikerer* (in paniek raken), *platte kaas* (wringel, kwark), *plat water* (mineraalwater zonder koolzuur; 'doodnormaal in Nederland'), *poepelorezat* (stomdronken), *sluikstort* (illegale vuilnisbelt), *sno* (broodbeleg bestaande uit ei, mayonaise en sla) [sic; FD], *studentin* (meisjesstudent, studente, vrouwelijke student), *tweewoonst* (twee-onder-een-kapwoning), *voddenvent* ('nietsnut'), *wentelwiek* (helikopter; 'even gebruikelijk in Nederland als in Vlaanderen'), *wrevelagent* (agent die in een wijk spanningen tussen bewoners oplost), *zothuis* (gekkenhuis) en *zottekesspel* (dwaasheid, chaotische toestand).

De lezer kan bij deze lemma's echter doorgaans moeilijk opmaken wat (vrij) algemeen (passief) bekend is in Nederland, en wat (vrij) algemeen (actief) gebruikt wordt. *Eenzelveigheidskaart*, *studentin* en *wentelwiek* lijken me daarnaast nu toch wel praktisch verdwenen in Vlaanderen. Maar dat Nederland woorden als *bibbergeld*, *goesting*, *labeur* of *sluikstort* 'omarmd heeft of lijkt te gaan omarmen', valt alleen maar toe te juichen.

Ton den Boon, *Beterlands. Nederlands van over de grens*, 's-Hertogenbosch, Adr. Heinen Uitgevers, 2007, ISBN 978 90 8680 066 7, 143 blz., 11,95 euro.

Het vertakt kroonknotsje

HUGO BROUCKAERT

Poëzie is zomaar van de straat te rapen voor wie aandachtig en behoedzaam met zijn versvoeten over de klinkers loopt. Herinnert u zich Cees Buddingh, die een ineengekringeld elastiekje op de vloer voor een schaarthe en uiteindelijk voor een brillette aanzag? Het kan ook in een andere volgorde geweest zijn, maar hij maakte er een verrukkelijk eenvoudig versje van.

Poëzie ligt ook voor het grijpen in technische teksten. Proef samen met mij eens langzaam van de volgende zin: 'De nauwe beug heeft tweemaal zoveel sneuen als de wijde beug.' Dat heerlijke muzikale vers houdt verband met een traditionele vismethode. Zalig toch?

Of deze wending, die uit de plantkunde opborrelt: 'gebobbeld blauwe zaadlobben'. Bovenal schuilt poëzie immers in de fauna en flora, en in het bijzonder in de namen die gegeven worden aan alles wat krinkelt en winkelt in de natuur.

Begin november 2007 meldde de Nederlandse krant *De Telegraaf* dat in Flevoland door een natuurfotograaf een paddenstoel is gevonden van een soort die tot dusver niet in Nederland was aangetroffen: het vertakt kroonknotsje. Dat onopvallende zwammetje is naar verluidt familie van het eveneens zeldzame wit kroonknotsje.

Berichten van dien aard vervullen mijn hart met poëtische weemoed, maar tegelijk met nauwelijks verholten verontwaardiging. Het kroonknotsje wordt immers – o schande! – in geen enkel woordenboek vermeld, terwijl die dikke turven daarentegen wel denkbeeldige begrippen opnemen als de hulpzon, het marsmanneltje, de boeman, het zenit, de teletijdmachine en zelfs dat melige mannetje Kuifje.

Ook van een persbericht als 'Het gaat niet goed met de hamerhoen op Selawesi' word ik tot tranen toe bewogen. Het mag dan al niet goed gaan met de stem

van Laura Lynn, met SK Lierse of met de huismus in onze steden, toch voel ik meer mee met de belabberde toestand van de hamerhoen op Selawesi.

Dat wegsmelten in gevoelens heeft zonder enige twijfel met de aantrekkingskracht van het onbekende te maken. Ik weet bijvoorbeeld niet wat een trilhaardiertje is, al lijkt het me, afgaande op de naam, een sympathiek wezentje. Een nadere kennismaking kan dan alleen maar tot ontzuivering leiden. Dat het een soort poliepenluisje is, kan er nog mee door, maar als ik dan van mijn buurman de bioloog verneem dat het een worstvormige macronucleus heeft en ook afgestorven netelkapsels verteert, verdampt mijn aanvankelijke sympathie. Overigens, dat doet me eraan denken dat het kroonknotsje eigenlijk ook niet veel meer is dan een trechtervormige steeltjeszwam met een vertakte top. Uiteindelijk zeer prozaïsch allemaal.

Dezelfde desillusie heb ik opgelopen bij het hongerdiertje, een onschuldige soort kreeftje. Zo te horen is dat een meelijwekkend schaaldiertje, maar het heeft een pleon dat bestaat uit zes segmenten, waarvan de eerste drie het pleosoom vormen, elk met een paar tweetakkige pleopoden, en de laatste drie het urosoom, dat op zijn beurt gewoonlijk drie paar een- of tweetakkige uropoden draagt. Als ik daarbij dan verneem dat dat pleon alles met een banale lichaamsfunctie als de ontlasting te maken heeft, verban ik het vieze beest terstond naar de categorie van de pisbedden.

Geef mij dan maar de brulvogel, het slakkendriehblad, de urntjeswesp, de aardappelknolrup of desnoods de zo gehate processierups. Die wordt uiteindelijk toch een processievlinder.

Daarom ook wens ik volledig in het ongewisse te worden gelaten over wat het naaktbloeiertje precies is. Een mens mag toch nog iets hebben om bij weg te dromen?

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord is correct gespeld?

- a)* arierverklaringen
b) ariërverklaringen
- a)* vmbo-er
b) vmbo'er
- a)* co-ouderschap
b) coöouderschap
- a)* quantumkorting
b) kwantumkorting
- a)* geolied
b) geölied
- a)* hors d'oeuvre
b) hors-d'oeuvre

II. Welk woord wordt hier omschreven?

- munteenheid van Nigeria
a) naira
b) capaïva
c) mbira
- kalender van kerkelijke feesten
a) sacrilegium
b) hymenium
c) heortologium

III. Geef het meervoud van de onderstaande woorden

- A4
- arterie
- lits-jumeaux
- jockey
- gamelan
- lobbes

IV. Vul de ontbrekende woordtekens aan in de onderstaande woorden. Schrijft u alles in één woord, met een spatie, een trema of een liggend streepje?

- a priorisch
- sales director
- spin off bedrijf
- 3 D brilletje
- vitamine B 12 preparaat
- 50 meter bad
- spring in 't veld gedoe
- meester kok
- au bain marie
- tot stand komen

V. Wat betekenen de onderstaande woorden?

- ombrageus
a) schaduwrijk
b) wantrouwend
c) rumoerig
- garoeda
a) lid van een Indonesische paramilitaire jeugdorganisatie
b) pauselijke kruisstaf
c) mythologische vogel
- kiskassen
a) heen en weer lopen in huis
b) ruziën
c) keilen

VI. Rijg de woorden aan elkaar

- sport ... partij
- trap ... steen
- kraam ... menu
- droom ... volk
- wandel ... vak
- vlieg ... beer

I. 1b / 2b / 3a / 4b / 5a / 6b
II. 1a / 2c
III. 1. A4's / 2. artieren / 3. lits-jumeauxs / 4. jockeys / 5. gamelans / 6. lobbesen
IV. 1. a-priorisch / 2. salesdirecteur / 3. spin-offbedrijf / 4. 3D-brillette / 5. vitamine B12-preparaat / 6. 50 meterbad / 7. spring-in-'t-veldgedoe / 8. meesterkok / 9. au bain-marie / 10. tot stand komen
V. 1b / 2c / 3c
VI. 6. brijl

Oplossingen